

SVOBODA

MESEČNIK
SLOVENSKE KOROŠKE

I. LETNIK

NOVEMBER 1948

ŠTEV. 1

Izdajatelj, lastnik in založnik:
Slovenska prosvetna zveza v Celovcu

Ureja:
Uredniški odbor

Odgovorni urednik:
Dr. Franci Zwitter, Celovec, Salmstrasse 6

Rokopise je pošiljati na naslov:
Slovenska prosvetna zveza, Celovec, Salmstrasse 6

Uprava:
Celovec, Völkermarkterstrasse 21. — Čekovni račun štev. 94.973

Tiska:
„Globus“, Zeitungs-, Druck- und Verlagsanstalt G.m.b.H., Wien I., Fleischmarkt 3—5.

Pošiljamo Vam številko na ogled. Če nam je ne vrnete v osmih dneh po prejemu, Vas bomo vpisali v seznam naših naročnikov.

N 24. V. 1949/246

Ko svetni priborjena bo pravica
in bo vse eno, kot bi meja tekla,
teski bo glas posrdijuna pravica
in zmagovito bo besedo rekla:
„Tudi teci meja, kot veli pravica,
ki je pravice sto in sto let pekla!“
Ne zemljivishi krejko potegnita
bo črta, boese boatom prikusila.

12/XI/48 Stoj Dupančič
ae posredov. „Svoboda“

Pozdravljena v krogu novega slovenskega sveta!

Pred sto leti so koroški Slovenci po Antonu Janežiču stopili v krog kulturnih narodov Evrope. Istočasno z ustanovitvijo Mohorjevega društva leta 1852, je Anton Janežič tudi tega leta začel izdajati svoj „Glasnik“, prvo slovensko pisano revijo. Ta „Glasnik“ in vsi listi, ki so izhajali za njim, so bili obenem edina in slovensko pisana glasila slovenske kulturne dejavnosti celih 20 let.

Koroški Slovenci so z ustanovitvijo teh glasil storili dvoje: pokazali so, da so ljudstvo, ki ima potrebo, ki ima moč kulturnega ustvarjanja, ker so dosegli pogoje političnega razvoja, ki tako potrebo omogoča in narekuje. Drugič pa so dali s tem izraz, da je slovenski narod stopil na plan v krog kulturnih narodov.

To je velika zgodovinska vloga, ki jo je imelo tisto desetletje Anton Janežičevega dela. S tem je Koroška postala zibelka slovenske kulturne dejavnosti, akoravno je ta dežela ležala na robu slovenske zemlje.

Janežičeve revije so rodile in vzgojile celo vrsto velikih slovenskih mož, ki so dali slovenski književnosti ne le podlago, ampak vsebino sploh. Skozi Janežičevo šolo je šel Josip Jurčič, Fran Levstik, Stritar Josip in še toliko drugih, ki so ustvarili slovensko knjigo. Iz Celovca je bila storjena slovenskemu narodu neugasljiva, večna usluga.

Danes ko stopa na dan „S v o b o d a“, ki bo glasilo koroških Slovencev za kulturna in druga vprašanja mi ne ustvarjamo nič novega. Od časa, ko je v Celovcu izhajal „Kres“ in zadnja slovenska revija, je preteklo skoraj 70 let. — Nastopila je torej dolga doba, v kateri koroški Slovenci nismo dajali od sebe kulturnih manifestacij, kakor dotihmal. Ta doba našega življenja je

izpolnjena z najhujšim pritiskom raznarodovanja od našega sosednega naroda. Kapitalistično nasilje proti malemu narodu je doživelo svoj največji razmah.

Istočasno pa pomeni ta doba za koroške Slovence tudi dobo največjega, dolgoletnega odpora proti temu nasilju. V tej dobi smo koroški Slovenci sicer izgubili nekaj pozicij, toda v svojem jedru smo se ohranili. Ta odpor je dosegel svoj višek za časa hitlerjevske okupacije, ko se je tisoče koroških partizanov uprlo fašističnemu terorju z orožjem v rokah.

„Svoboda“ naj bo glasilo te borbe koroških Slovencev, glasilo junaštva našega ljudstva, ki ima v sebi toliko lepega in plemenitega. To življenje našega ljudstva je treba prikazati v naši pesmi, naši prosveti in ga izročiti v kulturno varstvo vsega slovenskega naroda, v njegovo neumrljivo zakladnico.

„S v o b o d a“ naj bo učitelj in vzgojitelj vseh tistih kulturnih sil, ki danes še spijo in tlijo pod nevidno plastjo duhovne zaspanosti. Ni res, da bi se iz te globoke zavesti in požrtvovalnosti, ki so jo koroški Slovenci pokazali v borbi preteklih let, ne mogla roditi kulturna dejavnost koroških samorastnikov.

Ljudstvo, ki je dalo slovenski kulturi Drabosnjaka, ki mu je dala Matijo Majarja, ki mu je dalo Einspielerja, ki mu je dalo jezikoslovca Janežiča, znanstvenika — velikana Štefana, zgodovinarja Singerja, ljudskega pesnika Lesičjaka — to ljudstvo lahko da našemu narodu nove velikane svojega uma, nove pesnike, nove pisatelje, nove znanstvenike.

„S v o b o d a“ mora vzbuditi take ljudske talente in jih povesti v krog stvarjavcev novega slovenskega člo-

veka, v krog visoke kulture slovenskega naroda, ki stoji na isti kvalitetni višini, kakor je kultura drugih evropskih narodov.

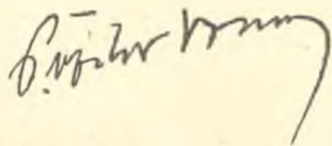
Presega pa to kulturo po duhu človečanstva ona zadnja leta, ko so se nekateri narodi brez odpora vdali fašizmu, nazadnjaštvu, medtem ko se je naš mali slovenski narod vrgel v borbo proti temu sovražniku človeštva. Veliki nemški narod je z oboževanjem hitlerjevstva stal majhen pred svetom, mali slovenski narod pa je v borbi zrastel čez sebe.

Slovenska književnost ima v pripravi slovenskega naroda na pot osvoboditve, pri njegovem prerojenju iz hlapčevstva in suženjstva — velike zasluge. Isto pot naj koroškimi Slo-

vencem kaže tudi „Svoboda“. „Svoboda“ ne sme biti glasilo od ljudstva ločenega kroga, naloga „Svobode“ je, da zbira začetnike, da išče skrite sile, da vzbuja v narodu voljo in željo po večnih človeških lepotah. Vstvarjanci se bodo našli med najpreprostejšim ljudstvom — med tistim ljudstvom, ki je v najusodnejši dobi znalo pretočiti zase svoj najsvetejši zaklad — svojo srčno kri!

„Svoboda“, pozdravljena v krogu novega slovenskega sveta!

Prežihov vrh, 10. 11. 1948.

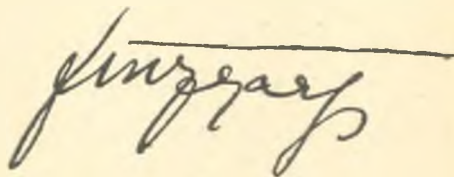

Vsako zares slovensko in slovansko srce je z vami!

Tisočletje je preteklo, odkar so po širni Karantaniji vladali samo slovenski knezi. Tudi v Zlati buli, tedaj največjega imperija (1356), je Karantanija priznana kot polnopravna in samobitna slovenska dežela. Krivični imperializem sosedov pa je trgal stoletje za stoletjem od Karantanije kos za kosom, naseljeval svoje ljudi in je potujčeval z obeti in podkupovanjem omahljive domačine. Toda slovenske krvi, kakor jo je trl, zatrl je ni. Danes je ta kri živa bolj kakor kdaj koli in se bije za svojo svobodo in pa združitev svoje zemlje in svojega življenja z bratsko zemljo Slovenijo. Ni slučaj, naravna nujnost je bila, da je nekdanj tako prostrana Karantanija-Koroška postala ob dobi prebujenja ljudstev k narodni zavednosti tudi zibka slovenske prosvete. V Celovcu

se je rodil Glasnik, tam Cvetje iz domačih in tujih logov, tam tudi najstarejša slovenska knjižna Družba sv. Mohorja. Vse to se je zgodilo, ko je Ljubljana po smrti Prešerna, Čopa in Čebelice za resnično leposlovje ohromela. Danes pa se morate zvesti koroški Slovenci boriti za svobodo svojega jezika in svoje zemlje z neporušljivo vero v zmago pravice. Vsako zares slovensko in slovansko srce je z vami. Borba za pravično svobodo mora zmagati.

V Ljubljani, dne 10. nov. 1948.

Cenjenim bralcem Svobode!

Radost navda človeka ob novici, da bodo naši koroški Slovenci imeli svojo revijo, v kateri bodo lahko razvijali svojo kulturo ter iz nje črpali znanje, lepoto in ljubezen do svojega materne jezika ter ljubezen do domovine, od katere so po grdi krivici zaenkrat še odtrgani. Ta radost pa vendar ne more zakriti naše zavesti, koliko borb je bilo potrebnih še posebej za revijo samo, ko zdrava pamet in pravica pravita, da si narod, ki se je tako hrabro bori za svobodo sme sam odločati, ne samo, kaj bo bral in pisal, kako razvijal svojo kulturo, temveč tudi, kako in kje bo svoboden živel.

Naša zgodovina v preteklosti je grenka. Samo jemali so nam. Naša novejša zgodovina, kakor je bila strašna po nasilju, je blesteča in veličastna. Veličastna v tem, da se je slovensko ljudstvo z nezaslišano hrabrostjo borilo proti nasilju takrat in tam, kadar in kjer so mnogi veliki odpovedali, pa da je tudi zmagalo in si s tem priborilo pravico, da o svoji usodi odloča samo. Žal pa smo se morali poučiti iz vsega, da se niti ni upoštevala vselej in povsod pravica in da tudi v nagrado nismo dobili tega, kar nam pripada, pač pa so bili nagrajeni tisti, ki bi morali biti kaznovani, kakor se je že to v starih časih rado dogajalo. Vendar nas to ne sme spraviti v malodušnost. Če so narodi kdaj v zgodovini mogli imeti upanje,

da bo svet krivic premagan, potem mi danes lahko z gotovostjo in z velikim prepričanjem zremo v bodočnost. Toda pri tem nikakor ne smemo pozabiti, da je za doseg naših ciljev potrebna neprestana borba. Slovensko ljudstvo pa danes, naj živi kjer koli na svetu, ima v sebi tisto globoko moralo, ki je potrebna za tako borbo. In še eno veliko zavest lahko imamo danes: da nismo več prepuščeni sami sebi, da je za nami velik, da, ogromen svet, ki čuti našo krivico kot svojo krivico. Svobodni, po svoji volji, smo se vključili v tak svet, ki preganja krivico in se bori neprestano proti njej.

V tej veliki veri in zavesti borbenosti naj se v naši dragi Koroški, prvi zibelki naše kulture, začne gojiti nova, zdrava kultura, polna domorodnega in človečanskega, socialističnega duha. V prepričanju, da bo sleherno slovensko srce z globoko radostjo sprejelo svojo revijo, jo negovalo z največjo ljubeznijo v prav istem duhu, v katerem gojimo svojo kulturo tu, pošiljam iskrene pozdrave vsem bralcem nove revije Svobode in s klicem: vztrajati, boriti se in nikdar postati malodušen, temveč poln vere zreti v bodočnost!

Ljubljana, 12. novembra 1948.

Mišo Kranjc

Uvodna beseda

Skoraj sedemdeset let je minulo, odkar je prenehal izhajati v Celovcu „Kres“, zadnja slovenska revija na Koroškem. Sedem desetletij je bila Slovenska Koroška, zibelka slovenske kulture, obsojena na molk v slovenskem kulturnem ustvarjenju. Gotovo ni značilnejšega dokaza za nekulturno nasilje nad koroškimi Slovenci v zadnjih desetletjih kot ta molk. In ni svetlejšega potrčila za zgodovinski preokret slovenskega ljudstva na Koroškem v dobi narodno-osvobodilne borbe kot je izhajanje mesečnika Slovenske Koroške — „S v o b o d a“.

Zgodovina Slovenske Koroške od začetka pa do danes je neprestana borba proti ponemčevanju in potujčevanju, proti gospodarskemu izkoriščanju, proti nemško-avstrijskemu imperializmu. Izročilo te naše borbenosti, ki je prišla mogočno do izraza v kmečkih puntih, v bojih proti Turkom in potem skozi vsa stoletja v vztrajnem uporju proti nenehnemu, načrtnemu uničevanju, ki je doseglo svoj višek v Kaibitshevem režimu z množično izselitvijo naših družin in z likvidacijo naših kulturnih in gospodarskih ustanov, se je spojilo z herojsko borbo naših partizanov v resnično, veličastno epopejo malega naroda.

Nič manj veličastna pa ni naša borba s knjigo! Od preprostih ljudskih bukvnikov preko velikih oblikovalcev slovenske kulture ob njenem rojstvu pa do priznanih sograditeljev sodobnega slovenskega slovstva priča o tvornosti koroškega slovenskega človeka in nje-

govi zavesti nujne povezanosti z narodno celoto.

Odtujenje svoji zemlji pomeni lastno smrt, odtujenje svojemu ljudstvu je renegatsvo in rodi samo še medlo in umirajoče životarjenje. V dobi, ko se zavestno borimo proti tuji šoli in tuji vzgoji, proti nasilju in krivici za nacionalno in socialno osvoboditev se moramo te biološke zakonitosti živo zavedati.

„Svoboda“ bo zato zavestno črpala iz bogate dediščine naše borbene preteklosti in gradila na zdravih osnovah nove slovenske stvarnosti. Na najbolj izpostavljenem koncu slovenske zemlje, na skrajnem robu slovanstva, na valovitem križišču starega, imperialističnega in novega, naprednega sveta bo našemu človeku kazala pot v lepšo in pravičnejšo bodočnost, ki jo z nepojmljivim delavnim zanosom ustvarja naš narod v svobodi. Z osvetljevanjem političnih, gospodarskih in predvsem kulturno-prosvetnih problemov obrobne slovenske zemlje bo krepila narodno in napredno zavest koroških Slovencev in jih na ta način uvajala v novo slovensko stvarnost.

Ko stopa v krog bogate napredne slovenske publicistike, se „Svoboda“ v polni meri zaveda ogromnih težkoč in svojih skromnih možnosti. Kljub temu pa bo na skrajnem robu slovenske zemlje prispevala svoj skromni delež k slovenski narodni skupnosti. In to je tako velikega pomena, da so kar v začetku poslali „Svobodi“ svoje pozdrave in želje naši največji pesniki in pisatelji!

29. november – rojstni dan nove Jugoslavije

Šest let je od zgodovinskega drugega zasedanja AVNOJ-a v Jajcu, kjer so bili dne 29. novembra 1943 sprejeti dalekosežni sklepi, ki so v bistvu spremenili politično in družbeno strukturo Jugoslavije. Z drugim zasedanjem je bilo zaključeno nad dve in pol leti trajajoče obdobje najtežje borbe z okupatorji in osvobodilno gibanje je imelo tedaj že v zunanjem in notranjem političnem pogledu, kakor tudi v vojaškem odločilne uspehe, ki so omogočili, da so jugoslovanski narodi po svojih predstavnikih iznesli svoje zahteve in svojo, s krvjo zapečateni pravico, da sami odločajo o svoji usodi, o državnih oblikah in ureditvi nove Jugoslavije, ki so jo nenehno ustvarjali med ognjem sovražnega orožja in v trdem boju z njim.

Istega dne leta 1945, so jugoslovanski narodi preko izvoljene Ustavodajne skupščine soglasno in enodusno sprejeli tudi sklep o proglasitvi Federativne ljudske republike Jugoslavije.

S to proglasitvijo so bili postavljeni temelji demokratične, federativne ureditve države, je bila odstranjena monarhija z vsem onim, kar prinaša nujno s seboj, in je bil potrjen princip suverenosti jugoslovanskih narodov, ki so ga izvedli sami v tistem trenutku, ko so šli osvobajati vsak svojo zemljo. Ta preosnova državne in družbene oblike je omogočila izvedbo agrarne reforme in podržavljenja podjetij, s katerima je ljudska oblast dobila svojo gospodarsko osnovo za uspešno graditev socializma. Osem sto in deset tisoč hektarov zemlje je prišlo v roke tri sto dvanajstih tisoč kmetijskih družin, kar je še bolj utrdilo zvezo med delavci in kmeti in kar je notranje preobrazilo in spremenilo njihove odnose do dela. Danes ne delajo več za davke, za tujega gospodarja, ki se šopiri v bogatih letoviščih in ni še nikoli prišel gledat ne v rudnik, ne v tovarno, da bi videl, kako se njegovi moderni,

mezni sužnji trudijo zanj; danes delajo zase, za svoje otroke, za svojo domovino, v njen procvit in svojo srečo ter lepšo bodočnost njihovega in novih pokolenj.

Tega se zavedajo vsi državljani nove Jugoslavije, in od tu njihov delovni polet, od tu udarniki in novatorji, od tu mladina, ki s prostovoljnimi delom gradi nove železniške proge, od tu žene, vajene poprej le življenja mestnih domov, zdaj navdušene graditeljice ceste bratstva in enotnosti, ki bo spajala Zagreb z Beogradom. Od tu je tista velika vera in zaupanje ljudskih množic v lastne sile, ki jih prepaja tako, kot je prepajala partizanske borbe, ko so šli na stokrat močnejšega sovražnika z zavestjo, da gradijo drugačen in boljši svet. Vse te moralne in materialne kakovosti predstavljajo granitne temelje petletnemu gospodarskemu načrtu elektrifikacije in industrializacije dežele, ki bo spremenil Jugoslavijo iz zaostale, polkolonialne države, v resnično samostojno, bogato od nikogar odvisno deželo.

Skupno z vsemi jugoslovanskimi narodi smo tudi mi koroški Slovenci doprinašali k devetindvajsetemu novembru, k novi jugoslovanski republiki. Kot živ in bistven del slovenskega naroda v svobodi in s tem jugoslovanskih narodov se veselimo vseh njihovih uspehov, se radujemo z njimi na njihove praznične dni. Njihovi uspehi so tudi naši uspehi, njihovi prazniki so tudi naši prazniki. Napredek mlade jugoslovanske republike ogreva tudi nas in nam daje oporo v naši vsakdanji borbi za dosego naše nacionalne i socialne svobode. Ljudska oblast, ki se izvaja v njej z vso doslednostjo in ki je edino resnično pravična oblast, nam razsvetljuje pot k istemu cilju. Na vsakem koraku nas prešinja misel, da v svobodni domovini živi velika bratska skupnost, ki hromi vse nakane vseh naših sovražnikov in je zato porok za našo dokončno zmago.

L. T.

Priključitev Slovenske Koroške k Jugoslaviji bi bila v korist miru in dobrih sosednih odnosov med Jugoslavijo in Avstrijo!

Iz govora šefa jugoslovanske delegacije **Edvarda Kardelja** pred Svetom zunanjih ministrov v Moskvi.

Vprašanje Slovenske Koroške ni samo naše vprašanje. Tudi zavezniške države, ki so pod gesli demokracije in svobode razbile napad fašističnih osvajalcev, so dolžne in obvezane da omogočijo temu narodu, da se dokončno osvobodi izpod nemškoavstrijskega jarma. Glejte, zaradi tega jugoslovanska delegacija z vso odločnostjo postavlja pred ta spoštovani Svet in pred vsem svetom svoje zahteve, naj se Slovenska Koroška osvobodi izpod nemškoavstrijskega jarma in priključi LR Sloveniji v okviru jugoslovanske federacije.

Koroška je bila v preteklosti zibelka in središče prve slovenske države Karantanije, Koroška je dala prve kulturne spomenike slovenskega naroda ter je bila ena izmed prvih in najvažnejših središč slovenske književnosti. Po dolgotrajni germanizaciji, ki ji je uspelo raznaroditi severnejše predele tega ozemlja, je postala današnja Slovenska Koroška obmejna dežela, na katero so se vrgli moderni germanizatorji z vsemi silami in vsemi sredstvi, da bi germanizirali tudi njo. Toda ona je ostala tudi do danes slovenska.

Prvo uradno ljudsko štetje po etnični pripadnosti leta 1846 je ugotovilo na tem ozemlju 90 % slovenskega prebivalstva, v absolutnih številkah 133.000 Slovencev proti 10.000 Nemcem. Z načrtnim dovajanjem nemškega elementa in nasilnim raznarodovanjem prebivalstva se je v zadnjih stoletjih v neki meri povečala manjšina tujega prebivalstva in sicer v glavnem mestu Celovcu in ostalih mestih, medtem ko je vaško prebivalstvo tudi danes etnično strnjeno slovensko.

Po naravnem razvoju prebivalstva, upoštevajoč emigracijo in germanizacijo, je bilo leta 1910. med 145.000 ko-

roškimi prebivalci 107.000 Slovencev; prav tolikšno število je bilo ugotovljeno tudi po slovenskem narodnostnem katastru iz istega leta.

Do številke preko 100.000 Slovencev prihajamo tudi po podatkih o jeziku, ki se ga je posluževala cerkev na Koroškem.

Slovenska Koroška se razprostira v dolžini 120 km ob dosedanji jugoslovanski meji. Dejansko gre torej za po pravo meje. Slovenska Koroška je geografsko odprta proti jugovzhodu in sestavlja s sosednimi slovenskimi pokrajinami enotno nacionalno in ekonomsko področje. Njena ločitev od ostale Slovenije po prvi svetovni vojni je škodljivo vplivala na njeno gospodarstvo, zlasti na njeno industrijo.

Izreden ekonomski pomen za Jugoslavijo ima vprašanje električnega gospodarstva na Dravi. To vprašanje je za nas tako važno, da bi ga rad posebej podčrtal. Avstrija se je leta 1926, Jugoslaviji zavezala, da brez njenega privoljenja ne bo izmenjavala vodnega režima na Dravi ali gradila kakršnih koli objektov v porečju Drave. Nacistična Nemčija se na to obveznost ni ozirala, ampak je med vojno zgradila v Slovenski Koroški v Žvabeku in Labodu dve hidrocentrali, medtem ko je en del vode iz gornjega toka reke Drave napeljala v reko Salzach. S tem je bila zadana ogromna škoda hidrocentralam na Dravi v Jugoslaviji, ki so zaradi tega, n. pr. pozimi leta 1945, večkrat lahko izkoriščale samo 2 % svoje zmogljivosti

Slovenska Koroška je torej tako etnično, kakor ekonomsko povezana z Jugoslavijo.

Dejstva so tako jasna, da dvomim, — dovolite mi, da to odkrito izrazim, —

da bi oni, ki dokazujejo nasprotno, sploh res verjeli, kar dokazujejo.

Kar se tiče avstrijske uradne argumentacije, dovolite, da se poslužim primerjanja z znano pripovedko, kakor je to storil neki novinar v našem tisku. Ta pripovedka pravi, da je neka žena obtožila svojo sosedo, da ji je vrnila izposojeni lonec, ki je bil cel, preluknjan. Soseda se je branila takole: „1. izposodila si nisem nobenega lonca, 2. lonec sem ji vrnila popolnoma cel, in 3. lonec je bil že preluknjan, ko mi ga je posodila.“ Približno take logike se drži tudi avstrijska uradna argumentacija. Ta argumentacija pravi, 1. da Slovencev v Avstriji sploh ni, razen nekaj malih izjem, 2. trdi, da uživajo Slovenci v Avstriji vse mogoče nacionalne pravice, in 3. da Slovenci v Avstriji sploh ne želijo, da bi imeli nacionalne pravice in da bi bili Slovenci. Toda, če Slovencev na Koroškem ni, ali če Slovenci zares hočejo biti Avstrijci, je nerazumljivo, zakaj je potrebno tako nasilje, kakršnega izvajajo danes avstrijska vlada in okupacijska oblastva proti Slovincem na Koroškem. V tej pokrajini so bili danes podvzeti vsi ukrepi, da bi se onemogočilo svobodno izražanje volje Slovencev po priključitvi njihove dežele k FLRJ, čeprav sta tudi britanska in ameriška vlada uradno, to se pravi, s svojimi notami vladi FLRJ 12. oziroma 15. maja 1945. in 27. novembra 1945. izjavili, da smatrata vprašanje avstrijskih mej za odprto.

Za Slovensko Koroško, za edino pokrajino v Avstriji, v kateri se je ljudstvo med vojno z orožjem borilo na strani zaveznikov, je bil ustvarjen poseben režim, ki je koroškim Slovincem praktično vzel vse demokratične pravice. Ustvarjen je bil poseben pas zaporne cone, ki zajema največji del slovenskega ozemlja. Z izgovorom, da se Koroška hermetično zapre proti Jugoslaviji, so hoteli dejansko popolnoma zadušiti borbo kor. Slovencev za svobodo, za priključitev k Jugoslaviji.

Kljub temu se koroški Slovenci borijo še nadalje in izkoristijo vsako pri-

liki in vsako možnost, da izrazijo svojo voljo po priključitvi k FLRJ. V svoji resoluciji, ki so jo podpisali skoro vsi slovenski rimsko-katoliški duhovniki na Koroškem ter jo poslali Svetu ministrov za zunanje zadeve, ti duhovniki n. pr. izjavljajo:

„Visokemu predstavništvu velikih sil in vsej svobodoljubni svetovni javnosti podajamo svojo prošnjo, podkrepjeno s krvjo padlih in ubitih bratov in sester: združite nas z matičnim slovenskim narodom v Jugoslaviji!“

Ta stavek je stalen motiv resolucij, ki prihajajo iz vseh vasi in mest Slovenske Koroške, z brezštevilnih zborovanj, konferenc in demonstracij. In res je povsem nerazumljivo, da so se okupacijska oblastva odkrito postavila na stran avstrijskih zatiralcev in proti volji prebivalstva, ki predstavlja večino.

Toda koroški Slovenci so dali tudi v zadnji vojni najmočnejše pričevanje, ki bi ga lahko dali v dokaz svojega obstoja in svoje volje, da živijo v svobodi. Tako pričevanje so dali koroški Slovenci s svojo vstajo v času, ko je bilo videti, da je zmaga zaveznikov še daleč, s svojo vztrajno oboroženo osvobodilno borbo od leta 1942. do konca vojne. Partizanski odredi koroških Slovencev so zadali Nemcem težke izgube: več kot 800 padlih, v celoti okrog 10.000 onesposobljenih za borbo. Partizani so imeli naslednje izgube: 1080 mrtvih, 710 ranjenih, 317 ujetih in pogrešenih.

Pomen njihove borbe se vidi tudi v tem, ker je bila pri njih dolgo časa tudi britanska vojaška misija. Zares težka in mučna preizkušnja za koroške Slovence bi bila, ako bi jih sedaj zapustili oni zavezniki, ki so jih med vojno pozivali, naj se borijo, in jim obljubljali osvoboditev izpod nemškega jarma.

Priljubljena teza nasprotnikov priključitve Slovenske Koroške k Jugoslaviji je tako imenovani plebiscit iz leta 1920. Toda ta plebiscit po obliki in načinu, kakor je bil organiziran, dejansko ni imel naloge, da bi pravilno rešil koroško vprašanje, ampak da bi

zagotovil način, po katerem bi Koroška gotovo pripadla k Avstriji. Plebiscit je bil izveden na ozemlju, ki je bilo — obenem z ostalo Slovenijo — več stoletij stalno pod avstro-nemško oblastjo. Kljub temu, da so vsi momenti — vsa zatiranja in nasilja v teku zgodovine, elementi zaostalosti in nizke zavesti, vpliv višje cerkvene hierarhije, ki je bila nemška, čustva strahu in podrejenosti, ki so ostala kot ostanek preteklosti, itd. — favorizirali Avstrijo, je bila izdelana še posebna plebiscitna geometrija, ki naj bi zagotovila tak izid plebiscita, ki bi bil uspešen za Avstrijo.

Na zahtevo Italije je bila vnaprej izločena iz plebiscitne cone in izročena Avstriji Ziljska dolina, ki bi lahko zaradi svoje močne nacionalne zavesti bistveno vplivala na izid plebiscita v korist Jugoslavije. Ta odločitev je bila Italiji potrebna iz strateških razlogov, ker del Ziljske doline veže Italijo in Avstrijo.

Prav tako sta bila izločena iz plebiscitne cone in izročena Jugoslaviji dela Koroške — Mežiška dolina in del Dravske doline, da bi se na ta način zmanjšalo število Slovencev v plebiscitni coni.

Ostanek ozemlja je bil zaokrožen tako, da je plebiscitna cona A ostala brez vsakega večjega mesta, ki bi pomenilo za vaško prebivalstvo ekonomsko središče in na katero bi bilo navezano. S tem je bil izveden na kmete posebno močan pritisk in je izzval med njimi strah za ekonomski obstoj.

Naravno je, da je morala dati taka nepravilna geometrija tedaj protijugoslovanski rezultat. K temu bi lahko dodali še mnogo drugih dejstev, ki dokazujejo, da plebiscit iz leta 1920 ni mogel biti izraz resnične volje prebivalstva in objektivnih etničnih odnosov na Koroškem. Vendar pa je treba k vsemu temu dodati, da je proavstrijska večina v plebiscitu znašala samo okrog 6000 glasov.

Naže se pa, da tudi sami nasprotniki jugoslovanskih zahtev v zavezniških državah ne smatrajo plebiscita za zadovoljiv objektivni kriterij, kar najbolje

dokazuje to, da ni nihče izmed njih predlagal, naj bi se pokrajina južno od Drave priznala Jugoslaviji, čeprav je imel ta del Koroške v plebiscitu večino za Jugoslavijo.

Naslednja priljubljena teza nasprotnikov priključitve Slovenske Koroške k Jugoslaviji je tako imenovana „nedeljivost“ Koroške, toda dejstvo je, da Slovenska Koroška za Avstrijo v ekonomskem pogledu pomeni zelo malo, medtem ko je na drugi strani njena gospodarska povezanost z Jugoslavijo očitna. Zagovorniki te teze prav tako radi naglašajo, da so Karavanke velika prirodna zapreka za priključitev Koroške k Sloveniji. Toda težko je dometi, da bi oni, ki to trditev postavljajo, res tudi verjeli v njeno resnost. Vzhodni del Slovenske Koroške tvori n. pr. skupno z jugoslovansko Dravsko dolino očitno neločljivo ekonomsko celoto, pa tudi Karavank tam ni več, ampak je teren na obeh straneh meje povezan z dolinami, pa vendar ni nihče izmed nasprotnikov jugoslovanskih zahtev predlagal, da bi se ta del, ki je ekonomsko, geografsko in etnično tako neločljivo povezan s Slovenijo, izročil Jugoslaviji. To torej niso oni argumenti, ki bi vodili del naših zaveznikov k temu, da se protivijo jugoslovanskim zahtevam.

V ostalem moramo, kadar gre za to, da so Karavanke zapreka za priključitev Slovenske Koroške k Sloveniji, pripomniti, da današnji avstrijski zagovorniki tega argumenta niso bili vedno tega mnenja. Isti ljudje, ki danes branijo to tezo, so leta 1941. z navdušenjem pozdravili hitlerjevsko priključitev večine Slovenije. Cela slovenska pokrajina je bila priključena Koroški in meja Hitlerjeve Koroške je do konca vojne potekala skozi predmestja Ljubljane, glavnega mesta Slovenije.

Taka sta torej duh in logika avstrijske argumentacije: kadar se del Slovenije priključuje k nemški Koroški, takrat Karavanke niso ovira, kadar pa naj bi se Slovenska Koroška priključila k svoji LR Sloveniji, k svoji nacio-

nalni matici, takrat postanejo Karavanke ovira.

Vse dokazovanje nasprotnikov jugoslovanskih zahtev sestoji torej iz konstrukcij, ki so v enaki meri neosnovane in neprepričljive. To velja tako glede Slovenske Koroške, kakor glede obmejnih predelov Radgone, Lučan in Sobote na Štajerskem, ki so po večini naseljeni s slovenskim prebivalstvom in ki so v geografskem in ekonomskem pogledu imperativno usmerjeni k Jugoslaviji. Radgona je bila n. pr. v prvem esnutku mirovne pogodbe z Avstrijo leta 1919. že priznana Jugoslaviji, ter je bila šele kot koncesija takratni italijanski delegaciji izročena Avstriji. Radgonski trikot pomeni nenaraven klin v ozemlje Jugoslavije, medtem ko je večina prebivalstva slovenska. To pokrajinsko mestece je bilo odtrgano od svojega jugoslovanskega zaledja in priključeno k državi, ki ji nima kaj služiti. Naravna posledica je bila, da je njegovo prebivalstvo upadlo od 1910 do 1939 za okrog 30 %.

Posebno vprašanje so nacionalne in demokratične pravice Gradiščanskih Hrvatov, znatne skupine jugoslovanskega prebivalstva, ki šteje skupno 70.000 ljudi, ki pa niso v neposrednem teritorialnem stiku z Jugoslavijo. Gradiščanski Hrvati so res sicer ohranili neko majhno število svojih verskih osnovnih šol, vendar so se morali stalno boriti za najosnovnejše manjšinske pravice. Zato zahteva vlada FLRJ, naj se v pogodbi zagotovijo pravice Gradiščanskih Hrvatov v obliki posebnega avtonomnega statuta. Skupno je torej danes v Avstriji okrog 200.000 Jugoslovancev. Ako bi ugodili teritorialni zahtevi, ki jo je postavila jugoslovanska vlada, bi ostalo v Avstriji še več kot 70.000 Jugoslovancev, medtem ko bi prišlo v meje Jugoslavije okrog 60.000 Avstrijcev, to se pravi, manjše število, kakor bi ostalo Jugoslovancev v Avstriji. S tem bi se rešilo mučno sporno vprašanje v Srednji Evropi v korist miru in dobrih sosedskih odnosov med

Jugoslavijo in Avstrijo. Po drugi strani pa bi to, če bi pustili Slovensko Koroško v avstrijskih rokah, pomenilo, da bi pustili ostankom avstrijskega in nemškega nacizma novo upanje na obračun, bi pomenilo podpiranje pangermanističnega imperialističnega stremljenja, bi pomenilo zaviranje resnične demokratičizacije Avstrije. To bi nadalje tudi pomenilo, da se priznajo rezultati nasilnega pritiska germanizatorskega sistema, namreč sistema zlorabljanja vseh oblik javne uprave in življenja za to, da bi se fizično iztrebil neki narod in da bi se skalila, zmanjšala in uničila njegova nacionalna zavest v korist osvajačca.

Poleg pravilne rešitve teritorialnega in drugih vprašanj, o katerih sem govoril, in poleg pravilne rešitve raznih gospodarskih vprašanj, — o čemer bo govoril za menoj minister Simič — moram poudariti še nekaj dejstev.

Zgodovina Avstrije med prvo in drugo svetovno vojno dokazuje na nedvoumen način, da je usoda Avstrije kot demokratične in neodvisne države povezana z njenim razmerjem proti sosedom v Podonavju. Ta zgodovina pa dokazuje, da so v Avstriji vedno odločale one sile, ki so ogražale in ob koncu upropastile avstrijsko demokracijo in avstrijsko neodvisnost ter postavile Avstrijo v službo italijanskega in nemškega imperializma. Avstrijska udeležba v drugi svetovni vojni ni bila že vnaprej določena šele z anšlusom leta 1938., ampak že v prvih letih po prvi svetovni vojni, ko jo je italijanski imperializem začel zavestno graditi kot svoje oporišče v Srednji Evropi. Vzpostavitev neodvisne Avstrije bi morala pomeniti vzpostavitev take Avstrije, ki ne bi bila oporišče nikogar, ki ne bi več mogla postati orodje nemškega niti katerega koli drugega imperializma in ki bi bila sposobna živeti v prijateljstvu z Jugoslavijo in drugimi podonavskimi državami.

Stoletna borba za slovensko šolstvo na Koroškem

1. Obdobje. Avstro-Ogrske

Že od prvih početkov uvedbe splošnega ljudskega šolstva se borijo koroški Slovenci za svoje narodno šolstvo. Pred stoletjem je 27. 3. 1948. koroški Slovenec Matija Majar Ziljski stavil v Celovcu zahtevo po enakopravnosti slovenskega jezika v šoli in uradu, njegov soborec in tedanji politični voditelj koroških Slovencev Andrej Einspieler pa je v istem letu zahteval slovenske srednje in višje šole. Revolucionarni podvig narodov tedanje Avstro-Ogrske v letu 1948. je tudi za borbo koroških Slovencev ustvaril boljše osnove, kar kmalu dokazujejo prvi sadovi: Do leta 1853. so si priborili 68 popolnoma slovenskih in 50 slovensko-nemških šol. Deželni uradni list, vse deželne odredbe in uradni razglasi so izhajali tudi v slovenskem jeziku. V vseh srednjih šolah Celovca in Beljaka je bila slovenščina obvezna, slovenski dijaki so bili zastopani v teh šolah v številu, ki je nekako odgovarjalo številu koroških Slovencev.

Ta razvoj pa nikakor ni bil po volji nemškemu imperializmu, ki je v tisti dobi utrjeval preko Avstro-Ogrske svoje prodiranje na Balkan. Že leta 1856 odreja ministrski ukaz nemški pouk v slovenskih šolah in ukazuje učiteljem posebno pozornost pri pouku nemščine. Posledica te germanizatorične odredbe se je takoj pojavila: Že leta 1859. štejemo na Koroškem le še 16 popolnoma slovenskih, 68 slovensko-nemških in 215 izključno nemških šol, in to deloma v popolnoma slovenskih krajih.

Še bolj pa je zadel slovensko šolstvo Zakon o državnih ljudskih šolah od dne 14. 5. 1869., ki je izročil

odločitev o jeziku v šolah deželni šolski oblasti, ki se „naj ozira na želje vzdrževalcev šole“. S tem je dobila deželna šolska oblast, v kateri koroški Slovenci niso bili zastopani, vse možnosti v roke, da s pritiskom na občine, posebno pa s pomočjo nemško-šoviniističnega „Schulverein-a“ načrtno uničuje slovensko šolstvo. Porast bojevitosti nemškega imperializma po zmagi Nemčije nad Francijo v letu 1870/71 je še poostrila politiko brezobzirne germanizacije Slovencev na Koroškem. Že leta 1872 so dobile čisto ali pretežno slovenske občine popolnoma nemške šole, slovensko-nemške pa so se spremenile v tako imenovane „utrakvistične“, v katerih učitelj nekaj mescev, dokler ga otroci drugače ne razumejo, govori z njimi slovensko ali boljše v narečju, nato pa sledi popolnoma nemški pouk.

Posebno se je ta germanizatorični pritisk izvajal nad učitelji: Leta 1876 se je na celovškem učiteljišču poučevala slovenščina samo eno uro tedensko. Leta 1877 pa je deželna šolska oblast odrekla vsem učiteljem, ki niso dovoljno uvajali nemščino v takoimenovane „utrakvistične“ šole, celo službene doklade („petletnice“). Na ta način so dosegli 1. 1890 naslednje stanje: 300 nemških, 92 „utrakvističnih“ in le še ena popolnoma slovenska šola!

Takoimenovana „utrakvistična“ šola, ki so jo koroški Slovenci in njihovi voditelji od nekdanj tako v Avstro-Ogrski kot pozneje dosledno odklanjali, se je izkazala kot spretno sredstvo, s katerim je velenemški imperializem načrtno raznarodoval in ponemčeval koroške Slovence. To dejstvo najbolj potrjujejo izjave avstrijskih predstavnikov samih, tako Th. Weiterja,

ki je v svoji knjigi „Die slovenische Volksgruppe in Kärnten“ napisal za časa prve avstrijske republike (leta 1936): „Tako je postala utrakvistična šola vedno bolj sredstvo, ki naj bi iz slovenskih otrok napravilo nemške. Naravno, da se to ni popolnoma posrečilo, tako da slovenski otroci po končani ljudski šoli niso zadostno obvladali, če niso bili izredno nardarjeni ali niso uživali slovenskega privatnega pouka, niti nemškega niti slovenskega jezika.“ (str. 71).

Še bolj pomembna so izvajanja, ki jih navaja v svojem poročilu na Zvezno ministrstvo za pouk na Dunaju deželni šolski svet za Koroško v septembru 1946., ki pravi med drugim: „Približno od leta 1890. traja na Koroškem neprestana borba proti utrakvistični šoli. Društvo „Südmark“, društvo „Deutscher Schulverein“, nemško - nacionalna telovadna in pevska društva so delovala v tej smeri. To delo sta nadaljevala v nacistični dobi „Gaugrenzlandamt“ in „Kärntner Heimatbund“ pod Maier-Kaibitschem v še stopnjevani obliki.*) Po letu 1890. je padalo število utrakvističnih šol s pomočjo naročenih „prijav za nemške“. Rezultat te šolske politike je bil, da otroci koroških Slovencev ne obvladajo niti svojega materinega jezika niti nemščine v zadovoljivi meri“.

To porazno priznanje iz kroga sicer tako ponosnih „kulturonoscev“ pa nikakor ni uspeh stoletnih protestov koroških Slovencev, marveč poročilo, namenjeno izključno „interni uporabi“!

*) Prip: Značilno za slabo vest kor. dež. šolskega sveta je, da molče skuša preskočiti vso dobo prve Avstrijske republike. Ravno v tej dobi pa je ob aktivni podpori avstrijskih oblasti „Kärntner Heimatbund“ pod vodstvom zloglasnega A. Maier-Kaibitscha nastal in pozneje izvrševal kot nekakšna poluradna državna ustanova vso avstrijsko politiko napram kor. Slovemcem.

Vsa borba koroških Slovencev proti šolskemu sistemu nepojmljivega duhovnega zatiranja je ostala brez vidnih uspehov. Leta 1874. je poslalo 41. slovenskih občin koroškemu deželnemu zboru zahtevo po slovenskem pouku in slovenskih knjigah. Koroški deželni zbor pa je odklonil celo razpravljanje o tej zahtevi.

Leta 1878. je enak protest in zahtevo stavilo 97 slovenskih katehetov, a tudi ta korak je deželni šolski svet v Celovcu zavrnil. Vsa leta so sledili protesti občin, občinskih šolskih svetov in slovenskih organizacij proti ponemčevanju s pomočjo na papirju „utrakvističnih“, v resnici popolnoma nemških šol na Slovenskem Koroškem. Pravtako so ostale brezuspešne vse intervencije in protesti slovenskih narodnih poslancev v avstrijskem državnem in koroškem deželnem zboru. Med njimi je postal najbolj znan nastop Franca Grafenauerja, v katerem je razkrinkaval vlogo koroških „ponemčevalnic in poneumnevalnic“.

Slej ko prej se je nad koroško slovensko mladino dosledno izvajal vedno hujši šovinistični pritisk nemškega imperializma. Ko so šole s slovenskim učnim jezikom uničili, so začeli gonjo celo proti „utrakvistični šoli“. To kljub znanemu dejstvu, da je gojila samo prve tedne materni jezik otrok, ker se je učitelj le tako mogel sporazumeti s svojimi učenci. Leta 1912. štejejo le še 84 utrakvističnih šol in tri slovenske.

2. Šolsko nasilje v prvi avstrijski republiki

Po razpadu Avstro-Ogrske, ki zaradi obzirov na številne narodnosti v svojem okviru vendarle ni dopuščala neomejenega divjanja, so nemški šovinisti v Avstriji s še večjim nasiljem padli po koroških Slovencih. Leta 1920. po koroških Slovencih dokazana želja po združenju z vsemi ostalimi Slovenci je nemški šovinizem na Koroškem le še stopnjevala. Kljub izrecnim obveznostim, ki jih je pre-

vzela republika Avstrija s svojo demokratično ustavo in posebno v senžermenski mirovni pogodbi čl. 68 odst. V, se tudi v dobi prve avstrijske republike politika nasilnega ponemčevanja s pomočjo šole ni spremenila. Število takoimenovanih „utrakvističnih“ šol se je stalno zmanjševalo. Leta 1931. jih je bilo po avstrijskih navedbah še 76, v šolskem letu 1936/37 samo še 67! Tudi duh, ki je vladal na šolah Slovenske Koroške v prvi avstrijski republiki, je bil izraz najhujšega sovraštva do vsega slovenskega. Značilno je, da so ravno koroški učitelji kot prvi v Avstriji že leta 1924 ustanovili na Koroškem prvo „Nacionalnosocialistično učiteljsko zvezo“. Koroško učiteljstvo je stalo vso dobo prve republike v prvih vrstah „Kärntner Heimabunda“ in ilegalne NSDAP. Avstrijske oblasti tega nikakor niso resno zavrile. Nasprotno, skušale so si z dopuščanjem zatiranja Slovencev usluževati nemškemu imperialistom in hujskačem. Tako so leta 1924. koroške šolske oblasti ukinile še zadnjo formalno slovensko šolo!

Po številnih brezuspešnih protestih na avstrijske oblasti so koroški Slovenci 1. 1922. vložili pritožbo na Zvezo narodov v Ženevi. Avstrijska vlada je sicer bila prisiljena, da je ustanovila posebno šolsko komisijo za Slovensko Koroško, vendar pa je ostalo tudi nadalje pri popolni brezpravnosti koroških Slovencev v šoli. Leta 1934. se je izvajal celo zadnji minimalni slovenski pouk le še na sedmih „utrakvističnih“ šolah. Šolstvo na Slovenskem Koroškem je bilo v celoti popolnoma ponemčeno.

Značilno za presojo vloge prve avstrijske republike kot uslužnega orodja nemškega imperializma je, da so avstrijske oblasti na Koroškem še tik pred „Anschlussom“ po nalogu najvišjih plasti preiskavale „ali morda nemški otroci v slovenskem ozemlju zaradi slovenskega verouka ne trpe preobčutne škode“, kot je razvidno iz navodila Okrajnega glavarstva v

Beljaku števil. Vor 99/2/38 od dne 21. 2. 1938. Najtežja obsodba avstrijske šolske politike in njenega svojevrstnega razlaganja „narodne enakopravnosti“ pa je dejstvo, da so nacisti po vključitvi Avstrije v Veliko Nemčijo na Slovenskem Koroškem v celoti prevzeli učiteljstvo in da so preizkušeni sistem ponemčevanja samo še močneje zasidrali.

Že omenjeno poročilo koroškega deželnega šolskega sveta Zveznemu ministrstvu za pouk na Dunaju od septembra 1946. to politiko priznava z naslednjo ugotovitvijo: „Nekako od leta 1890. naprej se je vodila v jezikovno mešanem ozemlju politika narodne mrznje. Žal so se pustili zlorabljeni v ta namen pogostokrat zlasti učitelji. Ze v učiteljsku so jih nacionalistična udruženja vzgajala v tem duhu nestrpnosti do Slovencev. Dijaki iz slovenskega ozemlja so živeli pod takšnim pritiskom, da se niso upali priznati slovenščine kot svojega materinega jezika. Vsled tega so tudi prijave za slovenski jezikovni tečaj stalno padale, tako da se je med prvo svetovno vojno sploh opustil“.

3. Višek nasilja v dobi nacizma

Prehod oblasti v roke nacistov je spraval na Koroškem na merodajna mesta ravno one plasti, ki so bile od nekdanj zagovorniki brezobzirnega nasilnega germaniziranja. To so bili predvsem učitelji, ki so kot najstarejši ilegalci postali skoraj brez izjeme najvidnejši funkcionarji NSDAP in njenih formacij. Pod njihovim vodstvom so se povsod po občinah Slovenske Koroške ustanavljali otroški vrtci za predšolsko deco, da bi tako dokončno ponemčili koroške Slovence. V teh vrtcih je bila kakor v popolnoma nemških osnovnih šolah najstrožje prepovedana zadnja slovenska besedica. Izginil je tudi slovenski verouk in s tem zadnja slovenska beseda v javnosti.

Po napadu oboroženih nacističnih vojaških tolp na Jugoslavijo leta 1941.

so padle zadnje krinke koroških šovinistov. Z nepopisno naslado so učiteljski zagrizenci kot organi geštape stikali za slovenskimi knjigami in kulturnimi vrednotami ter jih do zadnjega zaprašenege koledarja in molitvenika uničili. Te uničene knjižne vrednote bodo ostale večna kulturna sramota koroškega nemštva, ki je na ta način v pravi luči pokazalo svoje poslanstvo „kulturonoscev“. Enakovredno nasilje je bilo tudi istočasno uničenje slovenskih kulturnih društev, ki so do te dobe nadomeščala vsaj do neke mere vloge narodne šole za slovensko mladino. Na njihovo mesto je stopila zloglasna nacistična „Hitlerjeva mladina“, v katero so učitelji tlačili in prisiljevali slovenske otroke.

Dokončno obliko možnega nasilja nad slovensko mladino pa je oznanjala parola „Kärntner sprich deutsch!“

Na njo in na vse ostale oblike brezprimernege trpinčenja je dalo slovensko ljudstvo odgovor z edino razumljivim jezikom svojih partizanskih pušk in mitraljezov.

4. Vprašanje učiteljstva in slovenskega inteligenčnega naraščaja

S sistematičnim izrivanjem slovenskega jezika iz vsega šolstva so avstr. šolske oblasti na Koroškem onemogočale hkrati tudi šolanje slovenskega inteligenčnega in prav posebno še učiteljskega naraščaja. Že v stari Avstriji niso upoštevali na celovškem učiteljsku slovenskega jezika in odklanjali sprejem slovenskih dijakov z izgovorom, da je za slovenščino in slovenske učiteljske dni dovolj možnosti za izobrazbo v Ljubljani in Mari-

boru. Mladim slovenskim učiteljem iz teh učiteljskih pa so po končanih šolah odrekli službo na Koroškem.

Še večje nasilje pa je zavladelo nad slovenskim učiteljstvom na Koroškem po razpadu Avstro-Ogrske v prvi avstrijski republiki. Koroški deželni šolski svet je vsem slovenskim učiteljem kratkomalo odklonil službo, kljub temu, da so bili rojeni Korošci. Tako je moralo 52 slovenskih učiteljev zapustiti Slovensko Koroško, da kot pregnanci iščejo službo v Jugoslaviji. Od petih še preostalih trije nikdar niso dobili službe, dva pa po letih čakanja v popolnoma nemških krajih.

V prvi avstrijski republiki je vladalo velenemštvo s svojim nasiljem na Koroškem tako temeljito, da za vzgojo slovenskega učiteljskega naraščaja ni več puščalo nobene možnosti. Th. Veiter pravi v svoji knjigi o tem vprašanju: „Slovenski učiteljski naraščaj je seveda popolnoma manjkal, ker so uvedli na celovškem učiteljsku neke vrste „Numerus clausus“ za slovenske dijake, to se pravi, sprejemali so v zavod samo takšne slovenske dijake, o katerih so z gotovostjo računali, da bodo do izstopa iz zavoda zatajili svojo narodnost.“ (str. 70). Samo ako upoštevamo te metode nasilja, je razumljivo, da popolno pomanjkanje slovenskih učiteljev kratkomalo onemogoča ureditev šolstva, ki bi odgovarjala upravičenim zahtevam koroških Slovencev.

Na isti način so zavirali nastanek slovenske inteligence tudi na vseh drugih koroških šolah. Ta razvoj nazorno prikazuje naslednja razpredelnica:

Na celovških srednjih šolah je bilo

leta 1854/55:	342 Nemcev	in 112 Slovencev	= 24.6%	Slovencev
.. 1864/65:	466	.. in 132	.. = 22.0%	..
.. 1883/84:	421	.. in 68	.. = 14.1%	..
.. 1933/34:	1019	.. in 84	.. = 7.6%	..

Leta 1933/34 je upoštevana samo celovška gimnazija. Ako bi upoštevali tudi ostale srednje šole, je razmerje še mnogo poraznejše.

Najtehtnejši vzrok za to nazadovanje je nedvomno neposredni pritisk na slovenske otroke in njihove starše z najrazličnejšimi oblikami ustrahovanja. Nikakor pa ne smemo prezreti gospodarskega zavojevanja slovenskega ljudstva in zlorabljanja socialne odvisnosti slovenskega delovnega človeka za utrjevanje nemškega imperIALIZMA na Koroškem. Ravno vsled socialnih razmer je bila velika večina slovenske mladine neusmiljeno izročena nasilni germanizaciji potom različnih zavodov in ustanov. Tako je bila n. pr. v škofijskem internatu, tako imenovanem „Marijanišču“ v

Celovcu uporaba slovenskega maternega jezika v medsebojnem občevanju gojencev prepovedana pod kaznijo izključitve. Mislim, da ta primer nazorno kaže nepopisno nasilje, ki se je izvajalo nad slovensko mladino na Koroškem.

Ves ta sistem rafiniranega raznarodovanja in ponemčevanja pa je služil avstrijskim nemškim imperia- listom pri uresničevanju njihovih ciljev. S pomočjo tovrstne šolske politike so tudi še nadalje mogli vsak čas odrekati koroškim Slovincem najosnovnejše demokratične pravice z enostavnim izgovorom, da „nimajo slovenskih učiteljev, profesorjev, duhovnikov, uradnikov in druge inteligence“.

Za enakopravnost našega jezika

Avstrijski državni predsednik dr. Karel Renner je pri svojem zadnjem državnem obisku na Koroškem široko govoril o vzorni zaščiti narodnostnih pravic koroških Slovincem v Avstriji in pri tem pokazal predvsem na avstrijsko ustavo. Toda vse besedičenje o narodni enakopravnosti, o demokratičnih pravicah, o demokratični ustavi in manjšinski zaščiti, še prav posebno, če vse to povdarja najvišji predstavnik države, je nesmiseln, je očitno zavijanje, je zasmeh resnici in zavestno varanje svetovne javnosti, ako se vsa ta našela v resnici ne izvajajo.

Najlepše potrdilo za to resnico so današnje prilike na Koroškem. Niti danes, ko svet budno spremlja vse dogajanje v Slovenski Koroški, šovinstični oblastniki ne priznavajo demokratičnih načel, o katerih mnogo govorijo, temveč jih nasprotno zlorablajo za teptanje najosnovnejših pravic slovenskega ljudstva.

Nočem na tem mestu razpravljati o krivicah na šolskem področju, niti ne o gospodarskem zaslužjevanju sloven-

skega delovnega človeka na lastni zemlji, — omejiti se hočem samo na enakopravnost slovenskega jezika v naši deželi.

Slej kot prej velja tudi danes še v Avstriji državni osnovni zakon o splošnih pravicah državljanov od 21. decembra 1867 (RGBl. 142), ki je po členu 149. zveznega ustavnega zakona iz leta 1920 prešel tudi v novo avstrijsko republiško ustavo. Še vedno velja torej za zunanji svet poznani člen XIX, ki določa:

„Vsi narodi države so enakopravni in nobenemu se ne sme kratiti pravica, da sme braniti in gojiti svojo narodnost in svoj jezik.“

Država priznava enakopravnost vseh jezikov, ki so v deželi navadni, v šoli, v uradu in javnem življenju.

V deželah, kjer živi več narodov, je treba javne učilnice tako urediti, da dobi vsak narod sredstva, da se more izobraževati v svojem jeziku. Nihče se ne sme siliti, da bi se učil drugega državnega jezika.“

Ta določba se kajpada že v stari monarhiji nikdar ni izvajala in zato tudi nikdar ni izšla točnejša uredba o izvajanju tega zakona. Tako je lepa določba ostala na papirju brez pomena; vsekakor pa je bila osnova za razne pritožbe predloge in zahteve. Da ne omenimo temeljite razprave in konkretnih predlogov Filipa Haderlapa iz leta 1885, ki vso svojo razpravo gradi na tem zakonu, so se koroški Slovenci tudi drugače posluževali v polni meri te možnosti in se borili še prav posebno za priznanje slovenskega jezika na podlagi tega zakona. Pri sodiščih so to tudi izrečno dosegli (ministrska uredba iz leta 1882.). Koroški Nemci in še posebno koroški nemški „zgodovinarji“ o teh zahtevah dosledno molčijo in celo neresnično trdijo, da se koroški Slovenci nikdar niso poslužili te možnosti. Dejstvo pa je, da je sam pravosodni minister moral priznati koroškim Slovencem pravico uporabe slovenskega jezika pri sodiščih, kar je po dr. Martinu Wutteju „naval na običajno jezikovno prakso pri sodiščih“. Zato so leta 1908. pognali v borbo celo ulico, ki je zahtevala, da mora sodišče odkloniti vsako slovensko vlogo. S pomočjo oblasti so nahujskani nemški šovinisti tudi uspeli, toda slovensko ljudstvo v borbi za jezikovno enakopravnost ni popustilo.

Tudi v prvi avstrijski republiki je nadaljevalo naše ljudstvo borbo za pravice, ki so mu zajamčene v znamenitem členu XIX. Za širokogrudnost šovinističnih oblasti v prvi avstrijski republiki pa je značilno, da so ta člen sicer prevzele, da so ga pa takoj v svojih komentarjih zanimali, češ da je razveljavljen s členom 8 avstrijske zvezne ustave od 1. oktobra 1920 (BGBl. 1), ki za vso državo določa nemški državni jezik, z značilno utemeljitvijo, „das tem niso okrnjene pravice, ki jih zvezni zakoni priznavajo jezikovnim manjšinam“. Ta čeprav nejasni in težko razumljivi pristavek naši sovražniki stalno zlonamerno prezrejo. Kljub temu pa so se koroški Slovenci zavedali svojih pravic in so predvsem naše organiza-

cije dosledno dopisovale z uradi v slovenskem jeziku. Šele znanemu sovražniku koroških Slovencev, narodnemu odpadniku Schumyju je bilo pridržano, da je kot deželni glavar z odlokom št. 6693 z dne 13. maja 1924 odklonil slovensko vlogo Zveze slovenskih združenj z utemeljitvijo, da je državni jezik nemški in „edini poslovni jezik državnih upravnih uradov“. Vsekakor značilno je sovpadanje tega odloka v čas, ko se je bivši „Heimatdienst“ pretvoril v „Heimatbund“, ki je pod vodstvom Maier-Kaibitscha prevzel usmeritev in vodstvo koroške narodnostne politike. Od tega odloka pa do poizkusa dokončne iztrebitve slovenskega jezika na Koroškem v nacistični dobi z ustrahovalno parolo „Kärntner, sprich deutsch!“, je samo en korak!

Doslednosti na nasprotni strani moramo postaviti nasproti enako doslednost. Kakor je surovi poizkus likvidacije našega jezika v nas izzval najsilnejši odpor in smo v tej borbi zmagali, se moramo tudi danes odločno zavzeti za polno enakopravnost našega jezika pred uradi in oblastmi.

Stanje pa je danes naslednje: Slovenec sme govoriti slovensko doma v zatišju; lahko tudi še zapoje kako slovensko narodno pesem, že ne več partizanske in ne preglasno, da ne bo kaznovan kakor bilčovski fantje; sme s svojo govorico tudi še na oder, pri čemer ga pa tudi napadajo pred očmi oblasti organizirani pretepači. V javnem življenju, v upravi, ki naj urejuje naše odnose do družbe in naše gospodarsko, kulturno in narodnostvo življenje, pa za slovenski jezik na Koroškem ni prostora. Tu zanj ni enakopravnosti kljub nešteto krat povdarjene „vzorne manjšinske zaščite“ po ustavi in senžermenski pogodbi! In to danes, ko se Slovenska Koroška bori za osvoboditev! Sicer pa tega svojega najnovejšega nasilja nad našo govorico niti ne skrivajo, temveč nasprotno čisto jasno izpovejo, da zanje po nacistih načrtovana likvidacija koroških Slovencev v polni meri velja! Drugače ni razumeti najnovejšega

komentarja profesorja Adamovicha k členu XIX državnega osnovnega zakona, ki ta člen enostavno ovrže z motivacijo, da je neaktualen, ker po letu 1920. v okviru avstrijske republike ni več nobene dežele, v kateri bi bil poleg nemškega še drug občevalni jezik. V resnici globoka argumentacija v času, ko ves svet govori o „Slovenski“ Koroški. Ob takem znanstvenem postavljanju se ne smemo čuditi varnostni direkciji za Koroško in predvsem ne Hitlerjevemu podpolkovniku Stossierju, da je iz zaprašenega arhiva privlekel Schumyjev odlok in v svojem pismu Slovenski prosvetni zvezi števil. 15.157/SD/48/G z dne 4. 10. 1948 bedasto postavil „demokratsko“ načelo o edino veljavnem nemškem uradnem jeziku v Avstriji.

Da je šovinistična družina, ki si je očitvidno stavila za cilj dokončno izvedbo nacističnega načrta za likvidacijo koroških Slovencev, popolna, se ji je pod vodstvom dr. Kadrasa pridružila še najvišja cerkvena oblast v deželi in se predstavila javnosti v odgovoru Slovenskemu prosvetnemu društvu „Kočna“ v Svečah števil. 3037 z dne 13. 10. 1948 za zahtevo, da naj v bodoče pošilja nemške vloge na ordinariat. Po vseh dosedanjih izkušnjah s Kadrasom nas tudi ta naj-

novejši njegov korak niti najmanj ne preseneti!

To so popolnoma stvarne ugotovitve dejanskega stanja enakopravnosti, iz katerih moramo napraviti jasne zaključke: Že samo dejstvo, da se moramo po našem velikem doprinosu za skupno stvar miru še boriti za jezikovno enakopravnost, je žalostno; da pa v uradih izrecno odklanjajo govorjeno in tiskano slovensko besedo, je skrajna žalitev, zasmehovanje naših žrtev, je višek predrznosti!

Ne bomo posegali nazaj v daljna stoletja za priče, „dass Kerndtn ein recht windisch Land ist“, temveč bomo šli samo nazaj v narodno-osvobodilno borbo: tam smo se borili koroški Slovenci za neodvisnost in enakopravnost — za svobodo! Za enakopravnost slovenske besede so padle tudi ogromne žrtve. Te žrtve niso padle zastonj: naš narod vstaja in bo vstajal in terjal pravico vse dotlej, dokler ne bo tudi naša beseda enakovredna in polnopravna na svoji lastni zemlji. Naš jezik je tu doma, naš jezik je avtohton, naš jezik je še vedno živ! S tem dejstvom se bodo vsekakor morali sprijazniti tudi gospodje pri varnostni direkciji in pri ordinariatu.

(Dr. Franci Zwitter)

O naših igrah

Veselje do odrskega udejstvovanja je na Slovenskem Koroškem izredno veliko in posebno po zlomu nacizma smo videli, da se je ta način kulturnega udejstvovanja izredno razmahnil. Narodnoosvobodilna borba je namreč iz temeljev izpremenila smoter ljudskega sožitja in s tem tudi način kulturno-prosvetnega ustvarjanja. Naše kulturno-prosvetno in umetniško prizadevanje ni in ne more biti namenjeno samo zabavi in razvedrilu. Vsaka naša kulturna prireditev mora poglobiti naš odnos do dela, do ljudske skupnosti, ustvariti medsebojno razumevanje in tovarišstvo ter utrditi v nas globoko vero v silo našega življenja ter v veliko bodočnost delovnega ljudstva.

Ob takem razmišljanju se nam nujno vsiljuje vprašanje izbire iger. Prav oder je

probleme našega trpljenja in naše borbe. Saj je vse naše kulturno življenje le del celotnega življenja, torej nujno tudi le del naše celotne borbe za osvoboditev, borbe za dosego trajnega in pravičnega miru, ki nam bo omogočil še večji kulturni in nacionalni razmah.

Ni vseeno, ali igra naš oder dramo, ki prikazuje življenje v času naše borbe in junake, ki so se v pravilnem spoznanju nevarnosti za dostojanstvo človeka odločili za borbo proti nasilju in se odpovedali lastni sreči, ali pa igro, ki nima v sebi globlje ljudske ali človeške problematike in prikazuje le omahljivce, ki v odločilnih trenutkih odpovejo in iz napačnega samoljublja obupajo nad življenjem. Zato se bomo izogibali igram, ki so pisane izključno plehki zabavi, in igram, ki obravnavajo

V zimskih večerih bomo spet svirali.

ono sredstvo, preko katerega prihajajo velike in napredne ideje najhitreje in povsem neposredno do ljudskih množic, jim razgibajo čustva in širijo njihovo umsko obzorje. Zato mora naša izbira posegati po dobrih in za naš čas pomembnih delih. To se pravi, da hočemo seznanjati ljudske množice tudi z umetnostjo, ki prikazuje

življenju in času popolnoma odmaknjena vprašanja. Sicer pa bomo že po nekaj takih poskusih in ob pravilni oceni sami spoznali, da je učinek take igre silno kratkotrajen. Takšna igra tudi nima namena, da bi silila ljudske množice k premišljevanju ali razsojanju perečih vprašanj, ki nas zadevajo pri vsakdanjem življenju.

Nasprotno bo igra, tudi smešna in zabavna, ki se bavi z vprašanji življenja, na katera zadeva človek vsak dan v svoji borbi za kruh, v svoji borbi za bodočnost, nehote silila vsakogar k razmišljanju, k preudarjanju in razsojanju. Na ta način bo tudi taka naša igra doprinesla svoj veliki delež k vzgoji, k resnični naprednosti in prosvetljenosti naših najširših ljudskih množic.

In prav doba oborožene narodnoosvobodilne borbe, doba upora proti fašističnemu nasilju in nacionalni smrti slovenskega naroda je za nas najsvetlejša doba v zgodovini vsega slovenskega ljudstva, ki si je s svojim junaštvom priborilo dostojno mesto med vsemi svobodoljubnimi ljudstvi sveta. S prikazovanjem te dobe, ki je tudi nas koroške Slovence postavila na stran zmagovitih, naprednih narodov, bomo vedno znova opominjali naše ljudstvo, da se še nadalje bori za svoj veliki cilj, za svojo osvoboditev, in da je le v ljudstvu samem ona velika sila, ki ga bo končno osvobodila vsakega jarma in ga privedla v lepšo bodočnost.

Če se bodo naše igralske skupine vedno zavedale, da vrše s svojim delom izredno važno nalogo pri vzgoji ljudskih množic, se bodo lotile tega dela z vso resnostjo, da prevzemajo nase veliko odgovornost. Ob takem pojmovanju te naloge pač ne bo mogoče, da bi se kdo tolažil s cenenimi izgovori „za nas je vse dobro, da je le slovensko“ in podobno.

Naša ljudska prosveta ne more in ne sme biti niti zabava niti privatna zadeva posameznikov — diletantov, temveč mora postati last vsega našega ljudstva in bistveni del vsega našega stremljenja in borbe za boljšo, srečnejšo, naprednejšo in svobodno bodočnost. Pri tem se ne bomo bali nikakih naporov in žrtev, ki jih bomo morali doprinesati za izboljšanje kakovosti iger.

Napaka bi bila tudi, če bi naše igralske skupine hotele stremeti za tem, da bi pritegnile k vsaki igri nove igralce, češ, če ne bodo vsi prišli na vrsto pri igranju, bodo nekateri užaljeni! Svoje kadre bodo igralske družine izpopolnjevale s tem, da bodo z ustanavljanjem več manjših skupin — če tudi v vsaki vasi — ustvarjale neizčrpen vir doraščajočih igralcev, ki se bodo razvijali s svojimi sposobnostmi v dobre, da, v najboljše igralce, za čemer mora stremeti vsaka igralska družina, kajti igranje je umetnost! Naloga igralcev in njihovih vodij je, da najdejo v svojih vrstah najsposobnejše ter jih vzgoje v dobre igralce, zavestne kulturnike in odločne posredovalce umetnin širokim množicam, ki bodo črpale iz tega dela moralno moč in žilavo vztrajnost v svoji borbi za srečnejšo, lepšo in kulturno bogatejšo ter svobodno bodočnost. In to mora biti končno cilj vsega našega dela, pa naj bo to na kulturnem, političnem, gospodarskem, socialnem ali kakršnem koli polju boja koroških Slovencev, za popolno enakopravnost, neodvisnost in svobodo! (B. M.)

Ob tridesetletnici smrti Ivana Cankarja

13. decembra 1948 bo minulo trideset let, odkar že počiva telo tega največjega našega duha v grobu, on sam pa je ves čas ostal živ med nami. Živ zato, ker se je vse svoje življenje brezobzirno boril za pravico in resnico, ker je vse svoje življenje bičal krivico in laž, da je osupnilo vse že tedaj, ko je zaživel njegovo pero. Zajemal je iz najtežje strani delavnih slojev trenutke, ki jih je krivični kapitalistični svet, v katerem je živel in ustvarjal, molče in zavestno preziral. Cankar jih je videl in nanje pokazal: „Videl sem krivico in sem z veliko gesto protestiral proti krivici. Videl sem smešnost in sem pokazal nanjo z glasnim smehom, da bi jo ljudje spoznali...“ (Krpanova kobila). Vsaka njegova zgodba je zato bila brezobziren udarec krivični družbi, izkoriščanju delavnega človeka, svetohlinstvu in licemerstvu, „gosposki domovini, na suženjstvu zidani, s krvjo in solzami grajeni...“ Z rahločutnostjo umetnika izrazi ob slikanju teh krivičnih pojavov tudi najgorje, a ni nikdar umazan. To so morali priznati celo njegovi sovražniki, ki niso mogli mimo njegovega umetniškega ustvarjenja, ki pa so zavestno prezrli njegove velike ideje. Cankar jim je

to hinavščino brez olepšavanja povedal v obraz: „In zato so oznanjali, da sem povedal jako lepo, da je moj jezik lep in blagozvočen: niso pa oznanjali, kaj sem povedal. Razodeli so besedo, zamolčali misel...“

To so delali „narodnjaki“ vse do velikega preobrata v narodno-osvobodilni borbi, delovno ljudstvo pa se je ves čas oklepalo njegovih idej, ki mu jih je govoril kot kandidat socialno-demokratske stranke in v brezštevilnih njegovih delih, s katerimi je ostal kot glasnik naših dni živ med nami! „Na meni, na mojih plečih, na plečih delavca-proletarca, sloni bodočnost slovenskega naroda, naroda-proletarca!“ je bila Cankarjeva vera in prerokba. Danes je v svobodni domovini ta bodočnost že uresničena, nam pa dokaz pravilnosti Cankarjevega gledanja, da more edino delavni človek biti voditelj in glasnik „v boju za narodovo odrešenje in vstajenje“.

Zato nam bo Cankar vodnik v naši borbi za svobodo, še prav posebno, ko nam je pred očmi vsa trpkost usode, ki bi rodu za nami zastrla čudovito Cankarjevo besedo, da bi jo samo še zlogoval in jeclal in ne več umel njene lepote, še manj pa njene globoke, napredne vsebine.

Ivan Cankar:

Kralj Matjaž

Videl sem tako razločno, kakor zdajle tebe vidim, tovariš —

Videl sem kralja Matjaža, ko je sedel na svojem visokem prestolu od jekla. Dvorana je bila prav tista, ki jo poznamo: nizka, mračna in sila prostrana, tako da nikjer ni bilo zidov, ne kotov; za vsako vrsto sivih stebrov se je v noč in hlad razprostrla druga dvorana, še večja od prejšnje. Nikjer ni bilo ne baklje, ne sveč, pa vendar so tihe luči prepletale

mrak, kakor da bi poletavale bele večje tik pod stropom.

Bil sem med njimi in nisem bil; njih težko sapo sem dihal, njih bela lica sem videl in njih rdečo kri; pa vendar je bilo tam, zdi se mi, le moje breztelesno srce.

Na tem svojem jeklenem prestolu je sedel kralj Matjaž, visok in silen. V obraz je bil hudo bled, pod širokimi čeljustmi so se bočili valovi mogočne črne brade; oči so ležale v globokih jamah in so gorele

z motnim plamenom; orjaške pesti, nagosto porastle, so počivale na hrastovi mizi, pripravljene, da se vzdignejo. Tako je sedel kralj Matjaž in tako so sedeli, sloneli in ležali tudi vojščaki njegovi; nobeden se ni ganil, ali nobeden ni spal, kajti vsaka ura bi lahko bila tista, ki je bila oznanjena pred tisoč leti.

V motnem plamenu oči Matjaževih in njegovih vojščakov je bilo napeto pričakovanje. Kakor da se je bil kazalec na uri pomaknil tik do dvanajste in da vsak

Pogled na Strmec

hip udari kladivo na zvon. Vse pesti, mogočne, so čakale trdo stisnjene, da se razklenejo ter zgrabijo za meč.

Zapihal je hladen nočni veter, kakor da so se bila nekje v daljnem mraku odprla nevidna vrata; črni valovi Matjaževe brade so se vzdramili in so zašumeli; plamen v njegovih očeh je zaplapolal in je bil svetlejši.

V dvorani se je prikazal čuden človek, kdo ve kako in odkod; stal je nenadoma pred hrastovo mizo kralja Matjaža. Obraz mu je bil ves polit s krvjo, da ga je bilo komaj razločiti; s krvjo in blatom je bila pokrita obleka, raztrgana v cunje; levi ževe in ni rekel besede; koj jim je bil prazen. Tak je stopil med vojščake Matjaževo in ni rekel besede; koj jim je bil enak, stal je med njimi tiho in nepremično, desnico sključeno v pest; in v temnih očeh se mu je užgal plamen velikega pričakovanja.

Prišel je drugi; ta je prišepal po berglji, ker je imel eno samo nogo; storil je takisto, kakor prejšnji. Za njim se je takoj prikazal tretji; in ta je, čudo prečudno nesel lastno glavo v naročju; glava je bila okrvavljena od strnjenih las do čeljusti, toda živela je, oči so gledale nezastrite; in komaj je stopil med tovariše, je vzdignil glavo ter jo postavil med ramena.

Ta čuda sem gledal in se nisem čudil; zdelo se mi je, da se vse vrši po pravici, kakor se drugače ne more vršiti.

Tudi se nisem čudil, ko so prihajale dolge procesije od vseh strani; procesije, kakor jih človeško oko še ni videlo. Ni še videlo toliko krvi, bolečine in trpljenja. Tiho so prihajale procesije, iz ust ni bilo glasu, tudi koraka ni bilo čuti — tisoč za tisočjo molčečih senc, ki so vse imele živa telesa, imele oči, ki so gledale, srca ki so utripala. Procesijam ni bilo konca noč jih je brez nehanja vabila iz mračnega svojega naročja; in ta noč, mislim, da je bila daljša od leta. Dvorana se je širila in razmikala v neskončnost, da je bilo za vse prostora.

Kralj Matjaž se ni ganil, tudi ni trenil s plamenečim očesom, ko je gledal, kako je bil njegov tabor že prostran, kakor ob sodnem dnevu dolina Jozafat. Tej strašni noči, v njeni tišini še strašnejši, ni bilo kraja; polno leto je bila dolga in že se prelila v drugo, prelila v tretje.

Brezštevilne legije obrazov sem videl toda razločil in spoznal sem jih vse do zadnjega, v bližini in temni daljavi; kajti kakor so bila lica okrvavljena, so se blede svetila iz mraka, velikim belim veščam podobna. Ni ga človeškega obraza, da bi ga ne bilo med njimi, vojščaki Matjaževimi. Mladičji nežni, golobradi, komaj veselemu konjiču odrasli; moški, zagorelih lic, močnih čeljusti in resnobnih oči; sključeni starci s povešenimi sivimi brki in košatimi obrvmi. Bilo pa je vmes tudi veliko število žensk, mladih in lepih, starih in zgrbljenih; in bili so vmes otroci, ki so pravkar shodili, celo dojenice sem videl v naročju mater.

Zbrali so se od vseh strani in krajev tega sveta; kolikor je narodov zemlja rodila, vsi so bili tam, so čakali v taboru kralja Matjaža ure oznanjena. Nisem videl samo belih obrazov, temveč tudi rumene, bronastorjave in čisto črne. Kakor pa so si bili obrazi različni po rodu in plemenu, po letih in oblikah, nekaj jih je družilo, kar sem občutil v srcu, ko sem jih gledal, ali kar se nikakor ne da razložiti z besedo. Ni bila samo strnjena, čran kri, ki je bila njih vseh, vojščakov Matjaževih, očitno znamenje. Bilo je vse kaj drugega in vse kaj več — kakor da je vsaki med njimi nosil na dlani svoje živo, trepetajoče srce. V tem srcu je bil spomin na bolest, do zadnje pekoče kaplje izpito, na neza-

služeno, nezaslišano gorje, na brozbožne krivice, na kazen brez greha in sodbe, na sramoto in ponižanje, na ošabno poteptano ljubezen, na izdano zvestobo in ogoljufano zaupanje. Ali nad vsem tem črnim jezerom grenkobe — in iz jedra grenkobe se je rodila — je neugasljivo sijala mirna luč pričakovanja, močne, čiste vere v tisto veliko uro, ki je bila oznanjena.

To je bil človek, bičan in oropan, ponižan in osramočen od krivice. To je bil vojščak kralja Matjaža.

Črni strop se je razmaknil, zasvetila so se nebesa, vzdignil se je silni kralj Matjaž in . . . — Ničesar nisem videl več. — Kdaj in kje je bilo vse to? Kdaj bo in kje? —

V r a n :

MI BORCI

Kdo si,
ki rad bi barantal z zemljo,
solzami in krvjo
rodu, ki vstaja k novemu življenju?

Kdo si,
ki skuša z novo nam lažjo
kratiti, kar s pestjo
zatreti mogla ni vsa tiranija?

Dovolj ste že odirali, selili,
dovolj požigali, morili,
potujčevali in teptali,
zato se narod naš vam je uprl.

Pravica naša je in naša zmaga
in ves vaš srd več ne pomaga,
mi borci smo svobode,
a vas napuh bo lastni strl.

Kurir Fronc

Težka so bila kurirska pota, polna nevarnosti in odgovornosti, posebno v času fašističnih zased in akcij, pozimi ali poleti, po dnevi in zvečer. Vedno si se moral zavedati nevarnosti, ki so ti pretile z vseh strani. To je vedel tudi naš kurir Fronc, ki je šel tistega dne čez Karavanke v Ziljsko dolino. Nemirno se je obračal na svojem trdem ležišču in napol v spanju govoril: „Da, čez tisto poseko pojdem in potem po grapi navzdol mimo vasi, da me nihče ne bo videl.“

Karavanke je Fronc dobro poznal. Že več kot deset let je minulo, odkar je hodil prvič čeznje. Nato jih je vsako leto opazoval iz Ziljske doline; ob nevihtah so se spuščale sive, vlažne megle v dolino; ko se je zjasnilo, so se prikazali pozamezni vrhovi izza oblakov kot umiti. Ob jutranji zarji in ob večerih, ko so vrhovi zadremali pod zvezdnatim nebom, je pozabljal, da poteka čez te vrhove krivična meja. Opazoval je le nove poseke, ki so se pojavljale ob Predilu, na Blekovi, nad Trupejem ali kje ob Grpiški grapi.

Tisto jutro so še vsi tovariši v šotoru spali, saj so bili utrujeni od dolgega pohoda. Le stražar je budno stal na svojem stražarskem mestu in dežurni nekje v štabu. Toda kurir ne pozna utrujenosti! Fronc se je tiho in hitro odpravil, da ne bi motil ostalih pri spanju, se oprtal, pregledal še brzostrelko, pa hajdi na pot. V prsih je čutil nekaj izrednega, neizrekljivega, da bi najrajši na ves glas zavpil: „Koroški partizan!“ Urno kot srna se je vzpenjal po pobočju nad Podkorenom. Za prvim hribom se je skrila dolina lesketajoče se Save in potok, ki ga je spremljal po grapi s svojim žuborenjem, je nenadoma utihnil. Le Ponca z Jalovcem in Mangartom so ga še pozdravljali s svojimi kipečimi vrhovi. Kmalu je bil na vrhu.

Tod po vrhu so hodile po navadi fašistične patrolje, toda ta dan je bilo vse mirno in tudi zrak je bil čist kot umit. Pred njim se je prikazal Dobrač s svojimi pre-

padi in razori, ki jih je zapustil vdor pred nekaj stoletji. Njegovi skalni roglji so se svetlikali v jutranjem soncu. Fronc se je spomnil starih romarjev in drvarjev, ki so mu nekoč pripovedovali, kako so pod skalnimi roglji vedrili ob nevihtah. In res, kadar razsajo neurje, ga nikjer tako ne slišiš, kakor v Ziljski dolini; votlo bučanje viharjev se razlega čez Ziljo med prepadi Dobrača in sosednimi Karavankami. Tedaj spregovori orjak-samotar, zaviti v goste, temne megle, da vsi sosedje obmolknejo.

Dolina Zilje z ostalo Koroško se je še skrivala za nizkimi predgorji Karavank, za planino na Strmcu in obronki Rikarske planine. Vse je bilo tiho in mirno, le iz bližnje hiše je prihajalo neutrudno čebljanje otrok. V senci pod borovci so počivale krave, prežvekovale in od časa do časa otepale nadležne muhe, da se je razleglo votlo pozvanjanje čez travnik. Šele na vrhu planine kjer se je bleščala cerkvena, se je nutil razgled po prostrani Koroški, od bistrice Zilje do sončnega Roža, od srebrne Drave do Podjune in dalje prav do Svinške planine na obzorju.

Spodaj v dolini teče Zilja. Lagodno se vije med sivkastim prodom, le pri Rogijah si v ostrih zavojih prebija pot skozi tesni podsutega Dobrača, daleč od naselbin mimo redkih borovcev, goščav in močvirnih pašnikov. „Zilja, Zilja!“, mu je odmevalo v ušesih in spomnil se je tiste davne jeseni, ko je Zilja narasla in poplavila vsa bližnja polja in vasi, naplavila cele kupe lesa in pripovedujejo, da so takrat konji do prs bredli po vodi in je razpenjena voda odnesla voznika s konji vred navzdol po Dravi.

Samotne in zupuščene so se mu zdele Rogije pod Dobračem, kot bi čakale rešitve, kot bi pričakovale, da se jih kdo spomni in jim prinese novega življenja. Obdaja jih temen gozd onkraj Zilje, le Zabuče jim delajo družčino od daleč. Fronc za trenutek prisluhne, da bi zaslišal morda

zvonkljanje živine, vrisk pastirjev ali za-
tegljo govoricu Ziljana. A vse ostane tiho.

Lepa asfaltirana cesta se vije skozi do-
lino mimo Peč, Podlipe in Čave, kjer se
združijo s cesto izpod Korenskega sedla.
Težki beli oblaki mečejo senco v dolino;
zdaj se pomika nad Dobračem in čez hip
je že nad Ziljo. Za Migerjem se razpro-
stira Beljak, kjer se iznad bleščečih streh
dvigajo zvoniki. Na desni je še Perova.
Nekoliko vstran se svetlika Osojsko jezero

Šteje vasi proti Rožu. Vedno več jih je
in končno spoznava posamezne hiše. Tamle
je šola — Volksschule! V duhu zagleda
pred seboj debelušastega učitelja z rja-
vimi, zavihanimi brki, ki je s palico zaman
vzgajal slovenske otroke v Nemce. „No,
otroci, kako gre? Ali ste napravili naloge?“
je vpraševal v nemškem narečju in začel
pregledovati naloge. „No, ti, kako pa pišeš
grosse Heimat?“, se je obrnil k sosеду in
zarenčal nad njim: „Vendar z ostrim „s“

Ziljska Bistrica

ob vznožju Osojskih Tur. Še dalje na
desni je Vrbsko jezero in za njim v sivino
zaviti Celovec z okoliškimi griči.

In proti jugovzhodu kot mehak svet iz
pravljic Rož. Rož, dežela Miklove Zale,
mehak kot govorica Rožanov, se koplje
v soncu, a med strmimi zasekami in griči
si utira pot siva Drava. Svetlo-modro je
Baško jezero, na katerem se belita dve
jadrnici, da jih Fronc komaj še opazi.

— scharfes „s“! In ti prav tako! Le čakaj,
tukaj nekaj ne bo v redu! Sta prepisovala
drug od drugega, kaj?“ Pogledal je izpod
čela, šel počasi proti katedru, se široko
razkoračil, segel v žep ter privlekel notes.
„Poltnik, Ojc, malo bliže! No, vidva, ki
znata tako lepo pisati „grosse Heimat“
brez ostrega „s“, pa mi povejta pesem!“
Zarežal je vanju in si vihral brke. „No, ali
bo kaj? Že čakam in poslušam... Pe-e-

esem, ki jo morate znati na pamet!" Kričal je, da so mu letele pene iz ust. „Marš, ušiva čuša!" je zarjul, kot bi ga bilo nekaj pičilo, ter vsakemu primazal zaušnico.

Danes po tolikih letih so mu stopile te ure še jasneje pred oči. Vsa Ziljska dolina se mu je zdela kot lepa Lona, ki jo je nekoč z materjo obiskal Pod Turjo; vsa bleda in zapuščena je sedela pred hišo na soncu. Ali še žive ziljski plesi in drugi običaji?

Spomnil se je, kako je nekoč opazoval Maloško poldne nad Baškim jezerom. S snegom odete poseke so njegovi otroški domišljiji prikazale obraz spečega moža in zdelo se mu je, kot bi s tem možem hotele zaspati tudi vse koroške pesmi, veselje in mladost od bistre Zilje čez sončni Rož tja do Podjune. Kdaj se bo spet prebudil mož s Karavank s širokimi kraji in ves bradat? O, takrat bo povedal, kar je videl vsa ta stoletja trpljenja in borbe! Govoril bo o turških pesjanih, ki so plenili po Zilji in Rožu in o neustrašnih kmečkih in delavskih trumah, ki so se proti gradovom gosposke postavile s kosami in cepci v bran za svobodo. Še več bo vedel povedati takrat. Ko je stiska bila največja in je bil ta stoletni rod obsojen na smrt, so se njegovi sinovi in hčere zatekli v gozdove, da pribore zopet svobodo sebi in svojim otrokom, svobodo, ki je ne bo nikoli več konec, ki ne bo nikomur več krivična mačeha. . . .

V take misli zatopljen je Fronc skoraj zadremal. Titovka mu je zdrknila čez oči in spomnil se je, da ima še dolgo ter nevarno pot pred seboj. Treba se je podvizati!

Zmračilo se je že, ko je prišel v dolino. Na ušesa mu je udarjalo zvonkljanje kravjih zvoncev in vriskanje pastirjev „Juuhe!" Skoraj bi bil tudi sam zavriskal, on, koroški partizan sredi gorskega raja. Prekoračil je cesto. Za ovinkom v daljavi je opazil tovorni avtomobil fašističnih vojakov v zelenih uniformah. Na vse grlo so vpili nemški vojaki in naš Fronc se jim je smejal v pest. Nevarnost je kmalu minula. Počaka! je še malo, da se je močneje stem-

nilo, kajti v takem polmraku ni bilo varno hoditi okrog hiš.

Hlad mu je zarezal v obraz. Temni obrisi Dobrača, Ojsternika in Ziljskih alp so se močno zarisavali v večerno nebo. Vrhovi Karavank, Blekova ter Trupejevo in Maloško poldne so se le še nejasno odražali iznad kopastega Predila. Nekje od Zilje so se oglašali zvonovi in njih glas se je zlival s šumenjem dobrav in polj ter vztrepetaval nad pokrajino kot vzdih iz davnine. . . .

Tisto noč je Fronc prenočil pri stari materi. Izza Gračnice se je dvignil mesec ter metal dolge sence hiš in dreves na zemljo. Fronc je hotel vstopiti skozi hišna vrata, da mu jih ne bi pred nosom zaprli. Toda komaj slišen šum, morda samo njegova senca, je preplašila sosedovega psa, da je zalajal v noč.

Vrata so bila še odprta. Stare lesene stopnice, ki so že ob vsakem najrahljšem koraku zaškripale, so vodile do kuhinje in skednja. Stopal je prav rahlo, da ga šum ne bi izdal. Komaj je prišel do vrat, je zaslišal korake. Zdaj pa zdaj se bodo odprla vrata! Hop! In že je odskočil proti skednju, da se je skoraj opotekel. Na tleh pa je stala lončena posoda z mlekom za muca, ki je v temi še opazil ni. Z vso silo je treščil vanjo, da je mleko steklo po tleh, nato se je v hipu skrnil za najbližji kup sena. Med vrati pa se je že prikazala stara mati z leščerbo v rokah.

„Ee, muni! Spet to presneto mače! Imajo že spet svoj ples. Ššššt, boš šla!“, je donelo v noč, ko je še nekaj lomastilo po senu.

In Fronc se je znašel v temi. Tipaje okrog sebe je zagrabil zdaj vile, zdaj grablje ali kaj podobnega. Lezel je, da bi si našel primerno ležišče v krmi in nenadoma mu je zmanjkalo tal pod nogami. Zakrilil je z rokami in že je ležal s prtljago vred na dnu „lijaka“, kamor so metali seno za živino. Toda k sreči je padel na mehko.

Zunaj se je že vse upokojilo. Lahen vetrič je zabil skozi špranje in zazeblo ga je. Odločil se je, da se pokaže babici še to noč.

Nenadni prihod vnuka je staro mater silno presentil, še bolj pa njegova nenavadna podoba. Puška, neka čudna kapa in rdeča zvezda na njej! „Prav možato se drži“, si misli babica in tehta besede, s katerimi pojasnjuje Fronc svoj nenadni nočni obisk. Tudi pomisleki zaradi puške, nenavadne kape in zvezde na njej se polagoma umikajo spoznanju, da je Fronc „žovnir“, in predsvem, da je „svojenji žovnir“. Spoznava, da je Fronc v nevarnosti, v veliki nevarnosti zaradi tistih so-

sedov, ki so krivi izselitve njene hčere. Froncove tete. Toda Fronc jo sčasoma pomiri, ko ji zatrjuje, da bo zelo previden.

Še dolgo v noč je pripovedoval Fronc svoji starimateri o veliki vojski partizanov, ki raste v gozdovih širne domovine in bo prišla tudi k njej, da ji pripelje svobodo, preden bo legla k prednikom. In stari materi so se obujale besede, ki jih je pripovedoval še njen stari oče, ko je bila malo dekletce: „Vojska, ki bo zrastle iz gore, bo osvobodila ves svojenji rod!“

Velika Ofenziva

Komaj so odložili puške, za počitek ni bilo časa, so jugoslovanski narodi začeli novo ofenzivo, na svoj način še težjo, kot je bila ofenziva štirih let osvobodilne vojne.

Nova oblast delovnega ljudstva je razdelila graščinsko zemljo in zemljo drugih veleposestnikov — izžemalcev kmečkega ljudstva, sekvestrirala kapital tujih izkoriščevalcev jugoslovanskega delavstva in bogastev jugoslovanske zemlje, podržavila najprej velike in pozneje manjše tovarne. Sen zatiranih in izkoriščanih po pravičnejšem družbenem redu postaja resnica. Žrtve niso bile zastoj. Zato je delovno ljudstvo tudi v kratkem času, v dveh letih uspelo v glavnem obnoviti v vojni porušeno gospodarstvo. Že 28. aprila 1947 so ljudski predstavniki v skupščini sklenili mogočen načrt — Titov petletni plan. Plan pomeni bojni načrt za zgraditev novega družbenega reda, za socializem. Ta načrt predvideva elektrifikacijo in zgraditev težke industrije, deloma tudi že lahke, dvig kmetijstva, dvig kulture — skratka lepše življenje delovnega ljudstva.

Plan določa med drugim: povečati proizvodnjo električne energije od 1.1 milijarde kWh v letu 1939 na 4.35 milijarde kWh v letu 1951; zgraditi težko industrijo, zlasti železarstvo in strojno industrijo kot produktivno tehnično bazo za preobrazbo in tehnično opremo ostalih gospodarskih panog;

proučevati in uvajati nove kmetijske kulture in nove pasme živine; zagotoviti delovnemu kmetu vsestransko gmotno in strokovno pomoč ter ga usposobiti, da bo uporabljal sodobne metode pri obdelovanju zemlje in v živinoreji; izdelati 68.000 plugov v letu 1951 in tako preseči predvojno proizvodnjo za devetkrat... Tako se vrsti člen za členom in točka za točko zakona o petletnem planu.

Ta zakon pa že postaja stvarnost. Doseženi so bili že ogromni uspehi. Na vsej črti se je razvila srdita borba za izpolnjevanje plana — za njegovo prekoračenje. Jugoslovanski časniki dan za dnem poročajo s fronte za gospodarsko izgradnjo države in neprenehoma javljajo nove in nove zmage.

Delovno ljudstvo gradi temelje socialističnega gospodarstva

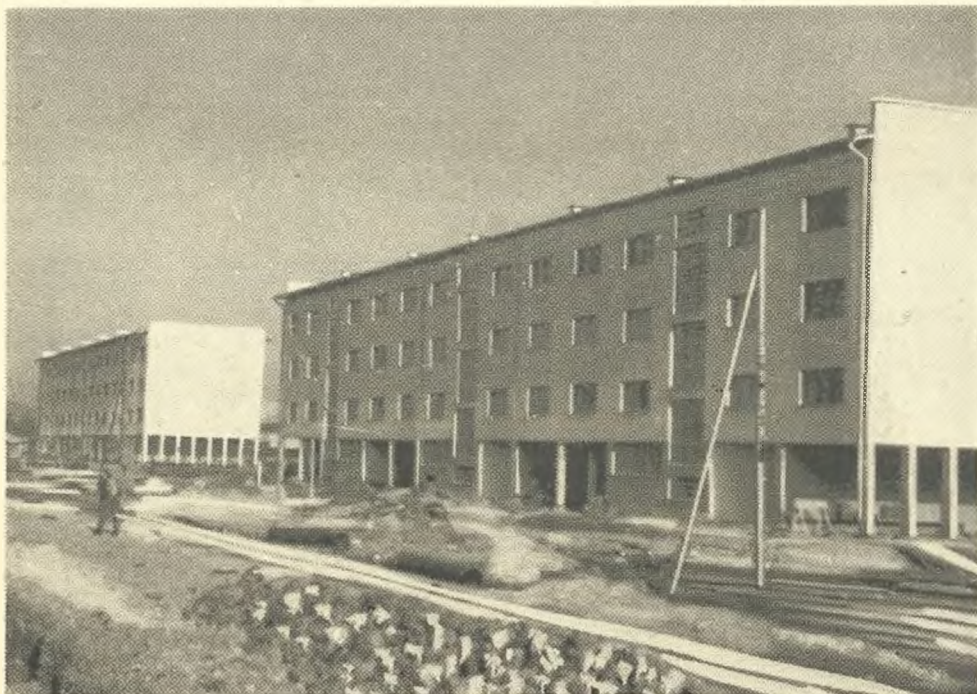
24. avgusta 1948 je član politbiroja CK KPJ in minister za težko industrijo Leskošek vključil na hidrocentrali Mariborski otok nov največji agregat v Jugoslaviji. Na tisoče žarnic je zažarelo. Mogočna sila — 54.000 kilovатов — se je pridružila silam, ki ustvarjajo v novi, resnično svobodni Jugoslaviji lepše življenje delovnemu ljudstvu. Zopet je bila izbojevana nova zmagà na enem izmed odsekov mogočnega gospodarske fronte. Na tem odseku so zmagovito sodelovali delovni kolektivi tovarn „Litostroj“, Jesenice, Guštanj in

druge tovarne težke industrije. Sodelovali sta tudi tovarni „Rade Končar“ in „Ivo-Lola Ribar“, dva v osvobodilni vojni padla heroja, ki živita naprej v srcih stotisočev delavcev in v obliki dveh velikanskih tovarn. 24. avgusta je na tisoče žarnic zopet posvetilo v temo tehnične zaostalosti, ki je še ostane nek žalostne suženjske preteklosti.

Borba za to zmago pa je bila trda. Takrat so bile izrečene s prijateljske strani nesramne laži o novi Jugoslaviji. Bližal se je tudi V. kongres Partije.

Delavci so se zavedali važne naloge, ki jo izpolnjujejo. „Pozivamo delovne kolektive tovarn „Rade Končar“, „Ivo-Lola Ribar“, Jesenice . . . , da pospešijo

30 ur nepretrgoma, sledila sta mu najprej Blaž in Črnko, tudi varilca, za njimi pa še mnogi drugi. Jedli so med delom, spali samo po par ur, nekateri kar pri strojih — in zmagali. 21. julija, na dan začetka V. kongresa Partije, je bil že montiran agregat, 24. avgusta pa je že zasvetila elektrika. Delavci so postavili na glavo vse račune in kalkulacije inozemskih družb, ki imajo v takem delu dolgoletno prakso. Odgovorili pa so tudi obrekovalcem na najbolj prepričljiv način, z delom za socializem. Najbolj vztrajni in predani borci — junaki dela so bili sprejeti v Partijo. To je bilo zanje največje priznanje.

Lepi novi bloki sredi parkov bodo stanovanja livarjev „Litostroja“. Prvi stanovanjski bloki so že gotovi.

izdelovanje potrebnih delov, da bomo montirali doslej največji agregat v naši državi do 21. julija, do V. kongresa KPJ . . .” so pisali graditelji in monterji hidrocentrale Mariborski otok svojim tovarišem v tovarnah. Začela se je zagrižena borba. Med prvimi so bili komunisti. Varilec Turk je delal po

To je samo majhen odsek iz velike borbe. Tako je tudi drugod. V Mostah pri Jesenicah gradi štirideset brigad ogromno hidrocentrale, v Mavrovem so mladinske brigade pri gradnji hidrocentrale že koncem oktobra presegle letošnji plan za 59%. Blizu Beograda je zrastle in še vedno raste ogromna to-

varna težkih strojev „Ivo-Lola Ribar“. Pred dvema leti so bila tam še polja in blatna pota. Če potuješ v Ljubljano in hočeš nekaj videti, te Ljubljančan najprej vpraša: „Si že videl Litostroj?“ Te ogromne tovarne so ponos državljanov nove Jugoslavije, saj pomenijo temelje za splošen napredek.

Vrstijo se nove in nove zmage. Nove fabrike, nove železnice, nove ceste, nove hidrocentrale. Jugoslovansko delovno ljudstvo vodi težko ofenzivo za razvoj gospodarstva, za boljše življenje — za socializem. Elektrifikacija in težka industrija je prvo geslo te ofenzive — Titovega petletnega plana.

Da bo več kruha.

O stari Jugoslaviji so nekateri govorili, da je bogata agrarna dežela. Kdo je tako govoril? Tisti, ki so hoteli ljudstvu zamegliti pogled na resnično stanje, ker so se okoriščali z izvažanjem žita in drugih poljskih pridelkov. Tako so govorili tisti, ki so izžemali jugoslovanskega kmeta.

Kakšna pa je resnica? Resnica je, da je bila Jugoslavija v kmetijstvu zaostala dežela. Zaostala v načinu izkoriščanja bogate zemlje. Proti tej zaostalosti vodijo zdaj Partija, vse množične organizacije na vasi in ljudska oblast najostrejšo borbo. To je drugi, zelo važen odsek velike ofenzive. Vodijo jo delovni kmetje.

Samo naslednji podatek naj pokaže resnično stanje kmetijstva v Jugoslaviji: pred vojno so pridelali v Avstriji na prebivalca 241 kg belih žit, v Jugoslaviji pa samo 212,8 kg na prebivalca. Toraj manj kot v Avstriji, ki pa je za svoje potrebe še uvažala žito iz Jugoslavije. To je primerjava z Avstrijo. Primerjava z drugimi državami pa pokaže še večje razlike. Podobno razmerje je pri mnogih drugih pridelkih. Majhen krog ljudi je v stari Jugoslaviji živel razkošno, milijoni delovnih ljudi pa so stradali. Pri mnogih je po menil bel kruh v hiši velik praznik. V štiriletni osvobodilni vojni se je jugoslovanski mali in srednji kmet pri-

družil delavcu tudi zato, ker je delavski razred s svojo Komunistično partijo na čelu hkrati z borbo za osvoboditev izpod okupatorjevega škornja kazal tudi pot v pravičnejši družbeni red, ki pomeni tudi za delovnega kmeta boljše življenje.

Zadružništvo, ki se ga je že od nekdaj oklepal jugoslovanski kmet, da bi ga banke in vaški oderuhi ne uničili, čeprav mu to vse skupaj ni nič pomagalo, pa je v novi Jugoslaviji dobilo novo obliko in novo vsebino. Zadružništvo je postalo najmočnejše sredstvo za preobrazbo in dvig zaostalega kmetijstva. Zato se tudi hitro in na široko razvija.

Vaško prebivalstvo gradi zadružne domove kot središča političnega, gospodarskega in kulturnega življenja na vasi. V letu 1948 bo v Jugoslaviji zgrajenih 4000 zadružnih domov. Vsi bodo zgrajeni s prostovoljnim delom. V mnogih vaseh že stojijo veliki, lepi zadružni domovi. V Ženavljah v mur-skoboškem okraju so si ga kmetje zgradili v 45 dneh. V Šeščah v celjskem okraju pa so si ga do strehe zgradili celo v 13 dneh. Letošnje gradnje zadružnih domov pa so šele začetek. Domove bodo gradili v vseh vaseh. To bodo sedeži zadrug, ki se vedno bolj širijo in izpopolnjujejo. Zadruge imajo razne odseke. Najprej so bile samo nabavno-prodajne zadruge, zdaj jih širijo in ustanavljajo še sadjarske, živinorejske, vinarske, čebelarske, kreditne in druge odseke. V nekaterih krajih pa ustanavljajo najbolj napredni kmetje tudi obdelovalne zadruge.

Ob zadružnih domovih bodo zrastle gospodarska poslopja, skladišča, razne delavnice, prodajalne, traktorske in orodne postaje itd. Vaškim spekulantom in oderuhom se vedno bolj majejo tla pod nogami. Kmetje jih razkrinkujejo, saj imajo močno oporo, ljudsko oblast, organizacije, predvsem pa svoje zadruge. Te zadruge bo država vedno bolj podpirala. Več bo industrija izdelala strojev in vsakdanjih potrebščin, bolj bodo zadruge pomagale kmetom. Socialistična trgovina se na vasi raz-

vija v prvi vrsti preko zadrug. Zadruge odkupujejo tudi kmetijske pridelke in nudijo kmetu, kar rabi. Trgovina po vezanih cenah, ko kmet za obvezno in prostovoljno oddajanje pridelkov dobi poceni industrijsko blago, je urejena tako, da ima tudi tu delovni kmet vse prednosti.

Prav preko zadružnega življenja pa se kmet seznanja tudi z naprednejšim načinom dela, kako bo več pridelal na polju, v hlevu in v sadovnjaku ali vinogradu. Na dobro organizirani kmetijski obdelovalni zadrugi Osojnik pri Ptujju so kmetje pridelali povprečno 3000 kg žita na ha. Na kmetijski obdelovalni zadrugi „Prešern“ v Arji vasi v celjskem okraju pa je bil pridelek žita na ha 2900 kg, poleg tega so pridelili veliko živine in prašičev, tako, da je bila ta zadruga letos proglašena za udarno zadrugo.

Plan določa tudi: „Povečati proizvodnjo umetnih gnojil za kmetijstvo leta 1951 na 350.000 ton, to je 4.8 krat več kakor leta 1939.“

Kmetje danes raziskujejo svojo zemljo, kaj bo boljše obrodila, razpravljajo že o tem, kaj se res splača saditi in gojiti in kaj se ne splača. Rajonizacija kmetijstva, uvajanje dela s stroji, kjer je to le mogoče, vse to kmeta vedno bolj zanima. Saj bo treba pridelati čim več, da bo ljudstvu zagotovljena dobra prehrana, da bo delavec pri stroju sit in oskrbljen, saj dela tudi za kmeta, ki nujno rabi stroje, obleko in druge industrijske izdelke. Najboljši kmetje — borci za večji pridelek na ha so bili letos po vsej Sloveniji pohvaljeni, nagrajeni in proglašeni za udarnike.

Središče modernega, socialističnega kmetijstva so državna posestva. Ta državna posestva so šola socialistič-

nega kmetijstva, saj se ravno tam uva jajo najbolj napredne oblike dela, tam pridelujejo najboljša semenska žita, plemensko živino in preizkušajo najnovejše metode dela v kmetijstvu. Tako veliko državno posestvo je na Kočevskem. Obsega 24.000 ha zemlje. Leta 1945 je bilo od te ogromne površine obdelane samo 30 ha zemlje. Letos pa so zorali že 520 ha zemlje. Samo vrtnarija je letos obsegala že 30 ha zemlje. Državno posestvo Kočevje je izdatno zalagalo ljubljanski trg in še druge industrijske kraje s poljskimi pridelki po nizkih cenah. Urejajo moderne hleve in vzgajajo plemensko živino. Letos so državna posestva dosegla že lepe uspehe. Plan za vzrejo mladih konj je bil presežen za 11.7%, v prašičjereji pa za 25.4%. V letu 1949 bo država posebej močno podprla državna posestva in kmetijske zadruge. Povsod bodo zidali moderne velike hleve, druge gospodarske zgradbe, ki so za kmetovanje potrebne in tudi nove stanovanjske hiše. Povsod že delajo načrte in se pripravljajo na „kapitalne investicije“, kakor se temu reče.

Plan nalaga vrsto težkih in odgovornih nalog kmetijstvu, ki je važen faktor v vsem državnem gospodarstvu. Stanje goveje živine mora biti v letu 1951. zvišano za 16% nad predvojno stanje, z izboljšanjem živinoreje in izbiranjem pasem pa bo treba povprečno pridobivanje mleka na kravo zvišati za 200 litrov na leto. Na vseh sektorjih določa plan izboljšanje kmetijstva.

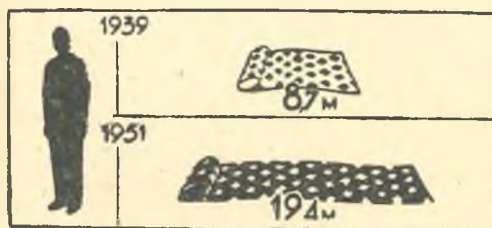
Jugoslovanski delovni kmetje uspešno bijejo veliko gospodarsko ofenzivo. Predvsem mali in srednji kmetje, ki jih tudi država vsestransko podpira. Za špekulante in vaše kapitaliste, ki bi se še vedno radi bogatili z izkoriščanjem bajtarjev in srednjih kmetov in ki sabotirajo preskrbo, ki nočejo dobro obdelovati svoje zemlje, ki prodajajo svoje pridelke na „črno“, pa ni prizanesljivosti. Tudi nova davčna politika ostro loči poštenega delovnega kmeta od špekulanta. Nič več ne dušijo preveliki davki malega in srednjega

kmeta. Plačuje jih predvsem tisti, ki je bogat, ki jih lahko plača, če ima do države tak odnos kot je treba.

Nov duh veje v vaseh svobodne domovine. Duh združnega življenja in najtesnejšega sodelovanja delovnega kmeta z industrijskim delavcem. Borba proti zaostalosti in uvajanje modernega načina kmetovanja ob medsebojni pomoči in ob podpori države, borba proti kapitalističnim ostankom, to so problemi, ki jih danes uspešno rešuje delovni kmet. Nič več ne skrbi jugoslovanskega kmeta, da ga bo oderuh pognal z njegove zemlje. Nasprotno, delovnemu kmetu se z vsakim dnem, posebno ko bo močnejša industrija, odpira lepša bodočnost. Tudi za delovnega kmeta je kino in radio, lepa knjiga, letni oddih, predvsem pa poleg splošne izobrazbe še strokovna izobrazba, da bo izkoriščal vse moderne pridobitve kmetijstva, se učil delati s stroji, pridelal pa mnogo več kot sedaj. Petletni plan je v tem mogočen korak naprej.

*

Zagrebski velesejm 1948 je bil pregled doseženih uspehov. Pokazal je ogromen napredek predvsem jugoslovanske socialistične industrije. Pokazal je tudi ogromna prirodna bogastva Ju-

Petletni plan določa: „Oskrbi širokih ljudskih plasti posvetiti največjo pozornost.“ Leta 1939 je bilo na leto izdelanih na prebivalca 8,7 m tekstilnega blaga, leta 1951 pa bo izdelanih 19,4 m.

goslavije, ki jih danes izkorišča jugoslovansko ljudstvo zase in ne redijo več lakomnega tujca. Nič več ni jugoslovanski človek hodil po razstavnih prostorih s težkim srcem kot nekdanj, ko so vse važnejše tehnične reči razstavljale tuje kapitalistične firme. Ogromen polnojarmenik na 12 žag, Pel-

tonova turbina za 1050 ks, ogromni stroji za obdelovanje železa, avtomatični transporterji, mešalniki za beton, kompresorji, tovorni avtomobili, radioaparati, kolesa, kvalitetni izdelki tekstilne industrije, lepi izdelki iz usnja in mnogo, mnogo drugega, vse to je že rezultat začetka Titove petletke. Med temi stroji pa so bili tudi že mnogi izdelki domačih izumiteljev — delavcev in strokovnjakov. O vsem tem jugoslovanski človek nekdanj niti sanjati ni upal. Danes pa ponosno ugotavlja: to je naše, sad naporov vsega delovnega ljudstva, ki je v svoji hiši svoj gospodar in ve zakaj se trudi.

Kakor je težka osvobodilna vojna kovala nove ljudi in nove značaje, tako kuje tudi ta velika gospodarska ofenziva novega, socialističnega človeka. Revolucija, ki je rušila in danes še vedno ruši ostanke izkoriščevalskega reda, ruši tudi staro suženjsko miselnost v glavah ljudi. Poraja se nov človek, ki mu je skupna stvar — domovina in lepše življenje vseh delovnih ljudi najsvetejše. V tej ofenzivi rastejo novi in novi borci — udarniki, novatorji, strokovnjaki in novi socialistični kulturni delavci. Borci dela, ki so jim heroji osvobodilne vojne vzor, ki ne štedijo s silami, da bi bila domovina močna in srečen dom jugoslovanskih delovnih ljudi. Da, močna mora biti nova socialistična Jugoslavija. Biti mora trden steber na straži miru v svetu, trdna opora vseh, ki se borijo za svojo svobodo. Močna socialistična Jugoslavija je in bo vedno močnejši člen novega demokratičnega — socialističnega sveta, ki mu načeluje velika Sovjetska zveza. Komunistična partija Jugoslavije kaže pot k temu cilju. Vsak nov uspeh velike ofenzive — Titovega petletnega plana — je udarec sovražnikom demokracije, je moralni in materialni prispevek h skupni stvari vseh svobodoljubnih sil v svetu.

Prav zato so uspehi petletke tudi za nas koroške Slovence uspehi, saj pomeni krepitev nove ljudske republike Jugoslavije tudi za nas korak naprej do svobode v skupni domovini. (J. B.)

V s e b i n a

	Stran
1. Pozdrav Otona Župančiča	1
2. Pozdrav Prežihovega Voranca	3
3. Pozdrav F. S. Finžgarja	4
4. Pozdrav Miška Kranjeca	5
5. Uvodna beseda	6
6. 29. november — rojstni dan nove Jugoslavije	7
7. Edvard Kardelj, Priključitev Slovenske Koroške k Jugoslaviji bi bila v korist miru in dobrih sosednih odnosov med Jugoslavijo in Avstrijo	8
8. Dr. Mirt, Zwitter, Stoletna borba za slovensko šolstvo na Koroškem .	12
9. Dr. Franci Zwitter, Za enakopravnost našega jezika	16
10. O naših igrah	19
11. Ob tridesetletnici smrti Ivana Cankarja	21
12. Ivan Cankar, Kralj Matjaž	21
13. Vran, Mi borci	23
14. de Re, Kurir Fronc	24
15. Velika ofenziva	27

JUGOSLOVENSKA KNJIGA

NA DUNAJU – WIEN I, SEILERSTATTE 30, TEL. R 22 4 81

ima v zalogi veliko izbiro jugoslovanske literature. Pri njej dobite zbirke slovenskih klasikov in sodobnih pesnikov in pisateljev v različnih izdajah. Knjige, ki so še v tisku, lahko naročite in si nakup zagotovite.

Med mnogimi drugimi ima v zalogi naslednja slovenska leposlovna dela :

Bevk France, Kaplan Martin Čedermac, roman, broš.	šil.	10,50
Cankar Ivan, Hapec Jernej, povest, broš.	"	2
Martin Kačur, povest, broš.	"	2
Finžgar F. S., Pod svobodnim soncem, I. i II. del, vez.	"	32
Gregorčič Simon, Zbrano delo, I. del, vez.	"	22,25
Poezije, broš.	"	6
Pesmi, miniaturna izdaja, vez.	"	6,50
Jurčič Josip, Zbrano delo, I. del, broš.	"	13
Zbrano delo, II. del, vez.	"	18
Domen, povest, broš.	"	2
Hči mestnega sodnika, povest, broš.	"	2
Kersnik Janko, Zbrano delo, I. del, vez.	"	17,50
Jara gospoda, povest, broš.	"	2
Kmetske slike, broš.	"	2
Kozak Juš, Šentpeter, roman, vez.	"	21
Lesena žlica, roman, vez.	"	22,50
Kranjec Miško, Majhne so te stvari, novele, vez.	"	28
Levstik France, Zbrano delo, I. del, vez.	"	26,50
Martin Krpan, ilustr., vez.	"	25
Najdihojca, mladinska slikanica, vez.	"	11,50
Magajna Bogomir, Zaznamovanci, novele, vez.	"	32
Potrč Ivan, Kočarji in druge povesti, vez.	"	15
Svet na Kajžarju, povest iz kmečkega življenja	"	8
Prešeren France, Poezije, vez.	"	13
Prežihov Voranc, Jamnica, roman, vez.	"	26
Naši mejniki, novele, vez.	"	9,60
Samorastniki, novele, broš.	"	6
Seliškar Tone, Tržaška cesta, roman, vez.	"	14
Tavčar Ivan, Med gorami, povest, broš.	"	2,50
Trdina Janez, Moje življenje, broš.	"	2
Zbrano delo, I. del, vez. šil. 18, broš.	"	14
Župančič Oton, Sto pesmi, jubilejna izdaja, vez.	"	25
Veš poet svoj dolg? pesmi in govori, vez.	"	26
Zimzelen pod snegom, pesmi, broš.	"	27

Poleg leposlovnih knjig imamo v zalogi tudi znanstveno in politično literaturo, številne prevode, dnevnike, tednike, mesečnike in leposlovne ter ilustrirane revije. Za vse periodične publikacije sprejemamo abonente.

V založbi Slovenske prosvetne zveze bo v prve dni decembra izšel

KOLEDAR SLOVENSKE KOROŠKE

z bogato vsebino in krasno opremljen.

Koledar Slovenske Koroške spada vsako slovensko hišo!

